

گزارش اقتصاد ایران^۱

پیشگفتار

سال ۱۳۹۲ را می توان مبدا تحولات مثبتی در وضعیت اقتصادی کشور دانست. با روی کار آمدن دولت تدبیر و امید و ترسیم چشم انداز مثبت از وضعیت آینده سیاسی و اقتصادی، اکثر شاخص های اقتصادی رو به بهبود گذاردند. مهم ترین این شاخص ها نرخ تورم بود که روند نزولی شدیدی به خود گرفت به طوریکه در پایان سال ۹۲ نرخ تورم نقطه به نقطه به نصف نرخ تورم پایان سال ۹۱ رسید. این کاهش توأم با ثبات نسبی بازار ارز بود. بانک مرکزی نیز به پیروی از سیاست اعلام شده خود، در این مدت از تزریق پول پر قدرت جدید به اقتصاد و تامین مالی کسری بودجه دولت خودداری کرد. البته کسری بودجه همچنان قابل توجه بود.

نرخ تورم ماه به ماه از خرداد ۹۲ روند نزولی به خود گرفت و طی نه ماه از ابر تورم ۴۵.۱ درصدی در خرداد به کمتر از نصف آن یعنی ۱۹.۷ درصد در پایان سال ۹۲ رسید. نرخ رشد اقتصادی، همانطور که انتظار میرفت، همچنان منفی بود ولی طی نه ماه نخست سال حدود ۴.۹ واحد درصد بهبود یافت و از ۸.۳- درصد در نه ماهه نخست سال ۹۱ به ۳.۴- در نه ماهه نخست سال ۹۲ رسید. میزان اشتغال نیز، صرف نظر از اختلافات نظری که درباره دقت این آمار وجود دارد، ۱.۸ واحد درصد افزایش نشان میداد و بیکاری به ۱۰.۴ درصد رسید.

به این ترتیب، به نظر میرسد بهبود وضعیت رکود تورمی شدید حاکم بر کشور بیشتر در ارتباط با عوامل روانی و انتظارات مثبت از آینده بوده باشد تا عوامل واقعی و سیاست های موثر اقتصادی. از این میان مهمترین سیاست اتخاذ شده، امتناع بانک مرکزی از اعطای تسهیلات به دولت (و همکاری دولت در این زمینه) و سیستم بانکی بوده است. بطوریکه خالص بدهی بخش دولتی از ۴۵ تریلیون ریال در نه ماهه نخست سال ۹۱ به منفی ۳۵ تریلیون ریال در نه ماهه نخست سال ۹۲ رسید.

در دوازده منتهی به بهمن سال ۹۲ با وجود آنکه بانک مرکزی توانست رشد پایه پولی را در حد ۱۴.۵ درصد نگاه دارد، نقدینگی ۲۸ درصد افزایش یافت. به نظر میرسد در قبال فشار تقاضا برای تسهیلات، بانک ها از مازاد ظرفیت اعتباری خود استفاده کرده اند زیرا تسهیلات بخش خصوصی از ۱۸.۴ درصد در یک سال منتهی به بهمن ۹۱ به ۲۱ درصد در دوره مشابه سال ۹۲ رسید. در نتیجه ضریب فزاینده نقدینگی از ۵ به ۵.۶ واحد افزایش یافت.

^۱ گزارش حاضر بر اساس آمارهای منتشر شده توسط بانک مرکزی ج.ا.ی. و سایر منابع رسمی تهیه شده است. هنگام تهیه این گزارش آخرین آمار موجود مربوط به نه ماهه ۱۳۹۲ بوده است. بنابراین عبارت «در دوره مورد بررسی» به نه ماهه نخست سال ۱۳۹۲ (مقایسه پایان آذر ۱۳۹۲ با پایان آذر ۱۳۹۱) اشاره دارد، مگر اینکه به غیر از آن اشاره شود. در مواردی که از سایر منابع آماری استفاده شده است، منبع ذکر شده است.

ارقام اجزای پایه پولی از طرف منابع در نه ماهه نخست سال ۹۲ نشان می‌دهد که "مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها" و (معادل ریالی) خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی از عوامل افزایشنده و "مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی" و "خالص سایر اقلام" از عوامل کاهشنده پایه پولی بوده‌اند.

در دوره مورد بررسی با پیوستن پنج بانک و دو موسسه مالی و اعتباری مجاز به سیستم بانکی کشور، آمار پولی و بانکی به واقعیت اندکی نزدیک تر شد، ولی هنوز تعداد قابل ملاحظه ای موسسه مالی و اعتباری خارج از سیستم رسمی و بدون مجوز بانک مرکزی به فعالیت ادامه می‌دهند. درعین حال، با وجود کوشش بانک مرکزی، نسبت بالای مطالبات مسئله دار بانکها ادامه یافت و تغییر جهت معنی داری در آن مشاهده نمی‌گردد.

در یازده ماهه نخست سال ۹۲ کسری بودجه ۵۵.۸ درصد نسبت به دوره مشابه سال پیش از آن افزایش یافت که با این همه فقط ۴۲ درصد بودجه مصوب بوده است. متأسفانه بدلیل عدم انتشار آمار رسمی از نحوه تامین مالی آن اطلاعی در دسترس نیست. البته می‌بایست خاطر نشان کرد که دولت جدید در سال ۹۲ با بودجه ای مواجه بود که توسط دولت پیشین آماده شده بود.

بخش نفت در دوره مورد بررسی نقش منفی قابل توجهی در رشد اقتصادی داشته است ولی اثر منفی آن قدری کمتر از دوره مشابه سال قبل بود. رشد اقتصادی بدون احتساب بخش نفت طی نه ماهه سال ۱۳۹۲، به ۲.۳- درصد رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۲.۰- در صد)، افت ۰.۳ واحد درصدی نشان می‌دهد. برآورد ارزش افزوده بخش‌های مختلف نشان می‌دهد رشد ارزش افزوده بخش نفت از ۳۹.۷- درصد طی نه ماهه سال ۱۳۹۱ به ۱۲.۶- درصد طی نه ماهه سال ۱۳۹۲ رسیده است که نشانگر بهبود نسبی در این بخش می‌باشد. بر اساس گزارش دبیرخانه اوپک، تولید نفت ایران در نیمه دوم سال ۱۳۹۲ نسبت به مدت مشابه سال قبل، اندکی افزایش یافت. آمار این سازمان نشان می‌دهد از سپتامبر ۲۰۱۳ (شهریور ماه و شروع به کار دولت یازدهم) تا مارس ۲۰۱۴ (اواسط اسفند ماه) تولید نفت با حدود ۴.۶ درصد افزایش از ۲.۷ به ۲.۸ میلیون بشکه افزایش یافته است.

رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی افزایش یافت و از ۳.۸ درصد به ۵.۲ درصد طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ رسیده است. البته این آمار پس از تعدیل آماری وزارت جهاد کشاورزی اعلام شده است و با ارقام اعلام شده قبلی تفاوت دارد. رشد ارزش افزوده بخش‌های ساختمان و خدمات نیز کماکان منفی و رو به نزول بود. رشد صنعت از حدود ۷.۳- درصد در نه ماهه اول سال ۱۳۹۱ به ۶.۳- درصد طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ رسید که حاکی از تداوم مشکلات این بخش است.

طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲، کل درآمدهای دولت به ۱۰۴۶.۵ تریلیون ریال رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲۹.۷ درصد افزایش دارد. هزینه‌های دولت در این مدت نیز معادل ۱۱۴۴.۸ تریلیون ریال بود که نسبت به مدت مشابه سال گذشته ۳۱.۶ درصد افزایش یافته است. بر این اساس کسری بودجه دولت طی مدت مذکور برابر ۹۸.۳ تریلیون

ریال بوده است که نسبت به یازده ماهه سال قبل، ۵۵.۸ درصد افزایش نشان می‌دهد که این افزایش تا حدود زیادی ناشی از کم‌گویی کسری بودجه سال ۱۳۹۱ است.

دو وجه بارز بودجه دوره مورد بررسی، صرفنظر از عدم اتکا به تسهیلات بانک مرکزی که در بالا به آن اشاره شد، افزایش قابل توجه سهم مالیات بر ارزش افزوده از درآمدهای مالیاتی غیر مستقیم دولت و ادامه سهم ناچیز بودجه عمرانی در هزینه های دولت بود. البته باید اشاره نمود که این سهم ناچیز بیشتر ناشی از کم توجهی به بودجه عمرانی در شش ماهه اول سال که مربوط به دولت قبلی می شد بوده است. در شش ماهه دوم توجه خاص به این فصل از هزینه ها مبذول گردید.

در سال ۱۳۹۲، شاخص کل بورس تهران حدود ۱۰.۸ درصد افزایش یافت و از ۳۸۰۴۱ واحد در پایان اسفند ۱۳۹۱ به ۷۹۰۱۵ واحد در پایان اسفند ۱۳۹۲ رسید. تغییرات رشد شاخص در سال ۹۲ را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد. نه ماهه اول سال که رشد شاخص به ۱۳۵ درصد رسید. و سه ماهه پایانی سال که روند نزولی شاخص بورس با سرعت بالایی آغاز گردید. علت این نوسانات را می‌توان در درجه اول در ارتباط با عوامل غیراقتصادی و انتظارات کارگزاران دانست. ولی در عین حال، سقوط بورس با تغییر مفاد قانونی در ارتباط با قیمت حامل‌های انرژی نیز همزمان شده بود.

طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲، موازنه پرداخت‌های کشور ۳۶ میلیارد دلار مثبت بود که نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن، ۵۶ درصد کاهش نشان می‌دهد. دلیل اصلی این امر، افزایش خالص خروج سرمایه از کشور و "اشتباهات آماری و از قلم افتادگی‌ها" بوده است.

طی این دوره، تراز حساب جاری از ۲۰.۲ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۱ با ۹ درصد افزایش به ۲۲.۱ میلیارد دلار، در دوره مشابه سال ۱۳۹۲ رسید. خالص حساب سرمایه نیز از منفی ۱۰.۸ میلیارد دلار در نه ماهه اول سال ۱۳۹۱ به منفی ۱۲.۱ میلیارد دلار در مدت مشابه در سال ۱۳۹۲ رسید که دلیل آن را می‌توان تداوم مشکلات ارزی و تحریم‌های بین‌المللی به جا مانده از دوره های قبل دانست.

به طور کلی در سال ۱۳۹۲، با وجود ادامه تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، بحران ارزی و تنش حاکم در روابط اقتصادی بین‌الملل اندکی فروکش نمودند. بی‌تردید، مهم ترین علت این امر دیدگاه متفاوت دولت جدید و امید به موفقیت این دولت در اجرای برنامه های عمرانی و سیاسی آن بوده است.

بخش واقعی

برآوردهای مقدماتی بانک مرکزی نشان می‌دهد تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۸۳، از ۱,۴۹۹ تریلیون ریال در نه ماهه سال ۱۳۹۱ به ۱,۴۴۸ تریلیون ریال در نه ماهه سال ۱۳۹۲ کاهش یافت که بیانگر رشد اقتصادی ۳.۴- درصدی می‌باشد. این رقم اگر چه همچنان منفی است و گویای آن است که شرایط رکودی عموماً کماکان برقرار بوده است اما اندکی بهبود نسبت به رقم مدت مشابه سال قبل با ۸.۳- درصد نشان می‌دهد. رشد اقتصادی بدون احتساب

بخش نفت طی نه ماهه سال ۱۳۹۲، به ۲.۳- درصد رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل با ۲.۰- درصد، افت ۰.۳ واحد درصدی نشان می‌دهد.

برآورد ارزش افزوده بخش‌های مختلف نشان می‌دهد رشد ارزش افزوده بخش نفت از ۳۹.۷- درصد طی نه ماهه سال ۱۳۹۱ به ۱۲.۶- درصد طی نه ماهه سال ۱۳۹۲ رسیده است که نشانگر بهبود نسبی در این بخش می‌باشد. رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی ادامه یافت و از ۳.۸ درصد به ۵.۲ درصد طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ رسیده است. رشد ارزش افزوده بخش صنایع معادن که در نه ماهه اول سال ۱۳۹۱ حدود ۷.۳- درصد بود به ۶.۳- درصد طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ رسید که حاکی از تداوم مشکلات این بخش است. رشد ارزش افزوده بخش خدمات نیز با کاهش نسبتاً شدید از ۰.۲- درصد به ۲.۴- درصد طی دوره مورد بررسی رسید.

جدول شماره (۱):

رشد اقتصادی و رشد ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲

بخش	سال	نه ماهه اول ۱۳۹۱	نه ماهه اول ۱۳۹۲
نفت		-۳۹.۷	-۱۲.۶
کشاورزی		۳.۸	۵.۲
صنعت و معادن		-۷.۳	-۶.۳
خدمات		-۰.۲	-۲.۴
رشد اقتصادی با احتساب نفت		-۸.۳	-۳.۴
رشد اقتصادی بدون احتساب نفت		-۲.۰	-۲.۳

منبع: بانک مرکزی.

بخش نفت

همان گونه که ذکر گردید ارزش افزوده بخش نفت طی نه ماهه اول سال رشد منفی ۱۲.۶ درصدی داشت که نسبت به سال قبل بهبود قابل توجهی نشان می‌دهد. گزارش رسمی از وضعیت تولید و صادرات نفت توسط مراجع آماری داخلی منتشر نشده است. بر اساس گزارش دبیرخانه اوپک^۱، تولید نفت ایران در نیمه دوم سال ۱۳۹۲ نسبت به ماه مشابه سال قبل، اندکی افزایش یافت. آمار این سازمان نشان می‌دهد از سپتامبر ۲۰۱۳ (شهریور ماه و شروع به کار دولت یازدهم) تا فوریه ۲۰۱۴ (اواسط اسفند ماه) تولید نفت با حدود ۴.۶ درصد افزایش از ۲.۷ به ۲.۸ میلیون بشکه افزایش یافته است. همچنین متوسط قیمت هر بشکه نفت سبد اوپک در فروردین ۱۳۹۲، معادل ۱۰۳ دلار بود که در اسفند ماه ۱۳۹۲ به ۱۰۵ دلار در هر بشکه رسید.

به نظر می‌رسد پس از تغییر دولت و اصلاح فرآیندها و سیاست‌ها در بخش‌های مختلف، بخش نفت نیز شروع به بهبود نموده است ولی هنوز تا رسیدن به سطح تولید سه میلیون بشکه‌ای سال ۱۳۹۰، باید سرمایه‌گذاری بیشتری در این بخش صورت گیرد.

آمارهای غیررسمی اعلام شده از سوی انجمن اقتصاد انرژی ایران، نشان می‌دهد سهم نفت از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۹۲ به زیر ۸ درصد رسید که طی یک دهه اخیر کم‌سابقه می‌باشد. بخش عمده این مسأله به دلیل تشدید

تحریم‌ها علیه ایران بود که از یک سو مشارکت شرکت‌های تراز اول را در سرمایه‌گذاری بخش نفت و گاز کاهش داد و از سوی دیگر تقاضا برای نفت ایران را کم کرد. طبیعی است بهبود اندک تولید نفت در نیمه دوم سال چندان نمی‌تواند بر این کاهش مؤثر بوده باشد.

جدول شماره (۲):

تولید نفت خام ایران طی شش ماه دوم سال ۱۳۹۲ بر اساس آمار دبیرخانه اوپک (میلیون بشکه در روز)

فوریه ۲۰۱۴	ژانویه ۲۰۱۴	دسامبر ۲۰۱۳	نوامبر ۲۰۱۳	اکتبر ۲۰۱۳	سپتامبر ۲۰۱۳
۲.۸۰	۲.۷۵	۲.۷۴	۲.۷۰	۲.۸۰	۲.۶۷

منبع: OPEC Market Indicator.

آن چه در این میان کمتر به آن پرداخته می‌شود حجم نفتی است که به دلیل افت طبیعی فشار میادین هر ساله کاهش می‌یابد و این که سهم این افت طبیعی تولید میادین در کاهش ظرفیت کنونی تولید نفت ایران چقدر است. آمار رسمی و قابل اعتمادی از رقم کاهش تولید طبیعی مخازن کشور وجود ندارد. مدیر عامل شرکت ملی مناطق نفت‌خیز جنوب در آذر ماه ۱۳۹۰ⁱ اعلام کرد با توجه به افت فشاری که به لحاظ مکانیکی در چاه‌های تولیدی میدان‌های نفتی حاصل می‌شود، تولید چاه‌های میدان‌های نفتی کشور حدود ۳۳۰ هزار بشکه روزانه کاهش می‌یابد.

همچنین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نیز در سال ۱۳۸۸ طی گزارشی اعلام کرد که به دلیل روند رو به استهلاک مخازن ایران، این میادین دچار افت تولید سالانه ۱۰ درصد شده‌اند و این موضوع در کنار افزایش مصرف نفت داخلی سبب کاهش صادرات نفت ایران خواهد گردید. این مشکل طی چند سال اخیر به دلیل تشدید تحریم‌ها و کاهش سرمایه‌گذاری در چاه‌ها شدت یافت. در این زمینه توجه به مفهوم "استفاده بهینه" حائز اهمیت است زیرا شرایط هر مخزن با مخزن دیگر متفاوت است و لازم است به شرایط خاص هر مخزن توجه شود. اگر برداشت نفت از مخازن به صورت بهینه انجام شود، می‌توان حداکثر استفاده را از یک چاه نفت به عمل آورد.

تولید گاز ایران، بر اساس گزارش صندوق بین‌المللی پول، نه تنها در اثر تحریم‌ها کاهش نیافته بلکه از ۳ به ۳.۲ میلیون بشکه در روز افزایش نشان می‌دهد. بر اساس گزارش نشریه معتبر "ژورنال نفت و گاز"^۲، ذخایر گاز طبیعی ایران در ابتدای ژانویه ۲۰۱۲ برابر ۱۱۶۸ تریلیون فوت مکعب^۳ بوده است. این رقم نشان می‌دهد ایران پس از روسیه دومین دارنده ذخایر گاز طبیعی در سطح جهان می‌باشد. ۸۵ درصد از ذخایر گاز طبیعی ایران در میادین گازی غیرهمراه با نفت^۴ می‌باشند که هنوز توسعه نیافته‌اند. مهم‌ترین مخازن گازی ایران، پارس جنوبی و شمالی، کیش و نار-کنگان می‌باشند. مهم‌ترین پروژه گاز طبیعی در ایران، توسعه بخش خشکی میدان پارس جنوبی است که ۴۷ درصد از کل ذخایر گازی ایران و ۳۵ درصد از تولید گاز ایران را شامل می‌شود. پیش‌بینی مؤسسه فکتسⁱⁱⁱ بیانگر آن است که مصرف گاز طبیعی در ایران طی دهه آینده به طور سالانه ۷ درصد رشد خواهد نمود. همچنین بخشی از تولید گاز به

^۲ Oil and Gas Journal

^۳ Trillion cubic feet

^۴ Non-associated Gas Fields

منظور افزایش ضریب بازیافت به مخازن نفتی تزریق می‌شود که طی سال‌های اخیر کل رقم تزریق بیش از یک میلیارد فوت مکعب بوده است.

بخش کشاورزی

طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲، ارزش افزوده بخش کشاورزی به حدود ۱۲۸ تریلیون ریال رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۵.۲ درصد رشد نشان می‌دهد. برآوردهای انجام شده نشان می‌دهد که تولید محصولات زراعی ۲.۳ درصد، محصولات باغی ۴ درصد و محصولات اصلی دامی ۴.۱ درصد نسبت به مدت مشابه سال قبل افزایش یافته‌اند. رشد ارزش افزوده این بخش شامل شیلات نیز می‌باشد که رقم مذکور برای دوره مورد بررسی اعلام نشده است.

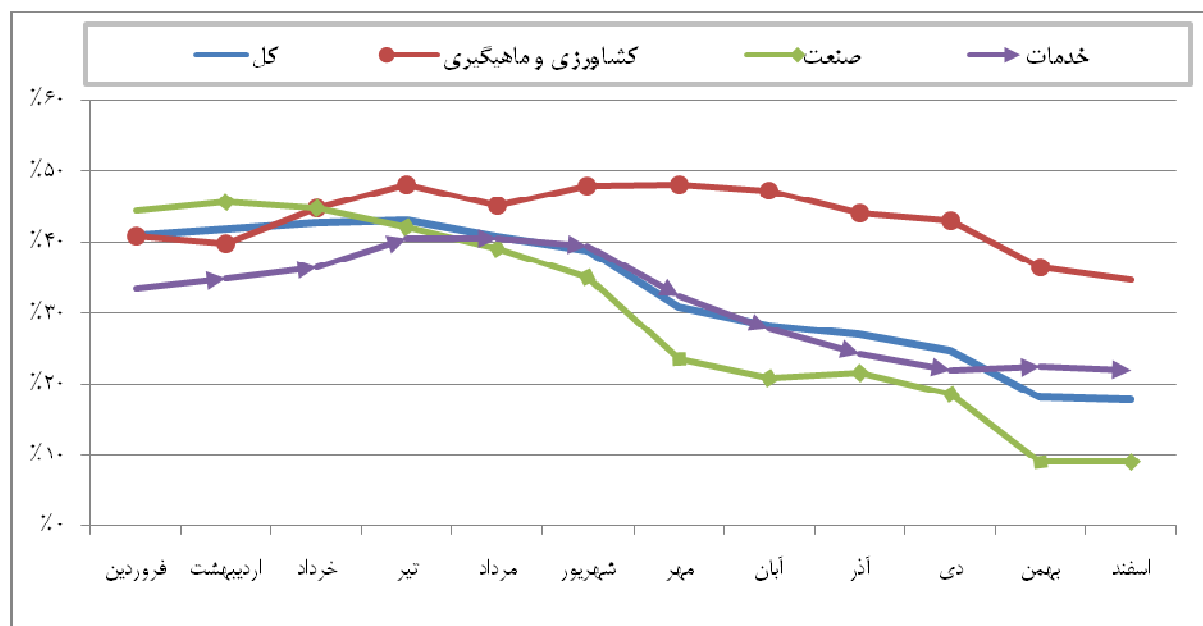
رشد ارزش افزوده کشاورزی دارای اهمیت ویژه است زیرا در اقتصاد ایران رابطه مبادله از دیرباز به ضرر بخش کشاورزی بوده است و طی سال‌های اخیر بدتر نیز شده است. این امر باعث کاهش قابل توجه سودآوری و سرمایه‌گذاری در کشاورزی گردیده است. متأسفانه به دلیل حذف بالفعل دستگاه مستقل برنامه‌ریزی ("سازمان برنامه و بودجه") و کاهش شدید عملکرد بودجه عمرانی، دولت هم کمک جدی به رفع این نقیصه ننموده است. یک مشکل دیگر این بخش، کیفیت و کمیت پایین نظام توزیع است که تفاوت قیمت بسیاری بین قیمت تمام‌شده و قیمت نهایی ایجاد می‌کند. متأسفانه به دلیل در دسترس نبود شاخص قیمت عمده‌فروشی از سال ۱۳۸۶، تحلیل دقیقی در این خصوص نمی‌توان ارائه داد.

شاخص بهای تولیدکننده در بخش کشاورزی طی سال ۱۳۹۲، همان گونه که در نمودار شماره (۱) ملاحظه می‌شود، همواره از بخش‌های صنعت و خدمات بالاتر بوده است. رشد این شاخص به طور متوسط طی سال مذکور ۴۳ درصد است ولی روند آن نزولی بوده و از ۴۱ درصد در فروردین ماه به ۳۵ درصد در اسفند ماه کاهش نشان می‌دهد. رشد این شاخص در سه ماه اول سال نسبت به رشد شاخص بخش صنعت پایین‌تر بوده است اما از خرداد ماه نسبت به شاخص قیمت تولیدکننده بخش صنعت و خدمات بالاتر بوده است. از این امر می‌توان نتیجه گرفت که در اغلب ماه‌های سال ۱۳۹۲، هزینه تولید بخش کشاورزی نسبت به کل اقتصاد و بخش صنعت بیشتر افزایش یافته است.

نقش بخش کشاورزی در ایجاد اشتغال و جذب نیروی انسانی طی دهه‌های اخیر همواره نزولی بوده و سهم شاغلین این بخش از ۲۵.۲ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۱۸.۳ درصد در سال ۱۳۹۲ کاهش نشان می‌دهد. این آمار نشان‌دهنده عقب ماندن کشاورزی و خطری است که از این بابت اقتصاد کشور و محیط زیست را تهدید می‌نماید.

نمودار شماره (۱):

رشد شاخص قیمت تولیدکننده در بخش‌های مختلف طی سال ۱۳۹۲



منبع: بانک مرکزی.

بخش ساختمان

بر اساس گزارش بانک مرکزی، رشد ارزش افزوده بخش ساختمان طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ به ۶.۵- درصد رسید که نسبت به رشد ۴.۷- درصدی نه ماهه اول سال ۱۳۹۱ کاهش نشان می‌دهد و حکایت از وخیم‌تر شدن رکود در این بخش دارد.

همچنین بر اساس اعلام بانک مرکزی، تعداد مجوزهای ساختمانی صادر شده در کل مناطق شهری طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ به ۱۳۰.۸ هزار فقره رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲.۴ درصد کاهش نشان می‌دهد. نکته قابل توجه آن است که طی دوره مذکور، علی‌رغم کاهش تعداد مجوزهای صادر شده، سطح کل زیربنای طبقات با افزایش ۱۶.۴ درصدی مواجه شده است و به بیش از ۱۰۲ میلیون مترمربع رسیده است. از این رو به نظر می‌رسد طی سال‌های اخیر سرمایه‌گذاری در بخش ساختمان به عنوان یک پوشش در مقابل تورم به کار گرفته شده باشد تا تقاضای واقعی برای مسکن عادی مردم.

از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری در بخش ساختمان طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ به ۵۸۷ تریلیون ریال رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۳۴.۳ درصد رشد نشان می‌دهد. این رشد در ساختمان‌های تکمیل‌شده ۹۴.۶ درصد، در ساختمان‌های نیمه‌تمام ۲۳.۴ درصد و در ساختمان‌های شروع‌شده ۲۳ درصد بوده است. این نکته بیانگر آن است که بیشتر سرمایه‌گذاری در این بخش، جهت ساخت مسکن جدید صورت نگرفته است. دوگانگی رشد سرمایه‌گذاری و کاهش مجوزهای صادره می‌تواند می‌تواند نماگر از انتظارات منفی نسبت به این بخش در آینده نزدیک باشد.

جدول شماره ۳):

تعداد مجوزهای ساختمانی صادر شده توسط شهرداری‌های کشور طی نه ماهه اول سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲

گروه‌های شهری	نه ماهه اول سال ۱۳۹۱		نه ماهه اول سال ۱۳۹۲		درصد تغییر
	تعداد	درصد توزیع	تعداد	درصد توزیع	
کل مناطق شهری	۱۳۴,۰۶۱	۱۰۰.۰	۱۳۰,۸۳۰	۱۰۰.۰	-۲.۴
تهران	۲۲,۶۲۸	۱۶.۹	۲۱,۷۵۷	۱۶.۶	-۳.۸
شهرهای بزرگ ^۵	۳۶,۶۴۴	۲۷.۳	۳۵,۶۵۵	۲۷.۳	-۲.۷
سایر مناطق شهری	۷۴,۷۸۹	۵۵.۸	۷۳,۴۱۸	۵۶.۱	-۱.۸

منبع: بانک مرکزی، گزارش بررسی پروانه‌های ساختمانی صادره توسط شهرداری‌های مناطق شهری کشور، فروردین ماه ۱۳۹۳.

وزیر مسکن از ابتدای شروع به کار دولت، مخالفت صریح خود را با طرح مسکن مهر اعلام کرد ولی به صاحبان این خانه‌ها قول داد که دولت یازدهم تعهدات خود را در قبال تکمیل این پروژه ادامه می‌دهد ولی با اتمام آن دیگر این پروژه را ادامه نخواهد داد و "مسکن اجتماعی" برای اقشار کم‌درآمد جایگزین این طرح خواهد شد. همچنین دولت یازدهم از دی ماه سال ۱۳۹۲ با افزایش سقف وام مسکن برای زوج‌های جوان برای حل مشکل تأمین مسکن مردم وارد عمل شد اما با توجه به زمان اندک از اجرای این سیاست، هنوز نتیجه عملی آن قابل ارزیابی نیست.

بخش صنعت

ادامه رشد منفی بخش صنعت، هر چند با شیب اندکی ملایم‌تر، طی شش ماهه اول سال ۱۳۹۲ حاکی از تداوم مشکلات این بخش است. طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲، ۱۷۹۷ فقره پروانه بهره‌برداری از واحدهای صنعتی صادر گردید که نسبت به نه ماهه اول سال قبل ۴۵ درصد کاهش نشان می‌دهد و مؤید نتیجه‌گیری بالاست. از سوی دیگر، طی مدت مذکور تعداد پروانه‌های تأسیس صادر شده واحدهای صنعتی به ۱۳۵۹۹ فقره رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۴۱ درصد افزایش نشان می‌دهد. پیش‌بینی میزان سرمایه‌گذاری بر اساس تعداد پروانه‌های تأسیس صادر شده نیز طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲، معادل ۸۲۶ تریلیون ریال بوده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل، بیش از دو برابر شده است. این افزایش شدید تعداد پروانه‌های تأسیس و میزان سرمایه‌گذاری پیش‌بینی شده در مقابل کاهش مجوزهای بهره‌برداری می‌تواند بیانگر امیدواری نسبت به آینده و ضمناً انتظارات ادامه شرایط تورمی در اقتصاد ایران باشد. به عبارت دیگر، بهره‌برداری از واحدهای صنعتی طی مدت مذکور کاهش یافته است اما وجود انتظارات تورمی، سبب افزایش شدید تعداد تقاضای تأسیس و حجم سرمایه‌گذاری برآورد شده نسبت به مدت مشابه سال قبل گردیده است.

جدول شماره ۴):

شاخص‌های بخش صنعت طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ در مقایسه با نه ماهه اول سال ۱۳۹۱

^۵ شامل ۱۷ شهر اراک، اردبیل، ارومیه، اصفهان، اهواز، تبریز، رشت، زاهدان، شیراز، قزوین، قم، کرج، کرمان، کرمانشاه، مشهد، همدان و یزد.

شاخص	سال	نه ماهه اول سال ۱۳۹۱	نه ماهه اول سال ۱۳۹۲	درصد تغییر
پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده (فقره)		۳,۲۴۲	۱۷۹۷	-۴۵٪
جواز تأسیس صادر شده (فقره)		۹,۶۷۱	۱۳,۵۹۹	۴۱٪
پیش‌بینی سرمایه‌گذاری بر اساس جواز تأسیس صادره (تریلیون ریال)		۳۶۲.۸	۸۲۶.۱	۱۲۸٪

منبع: نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، شماره ۷۴، سه ماهه سوم ۱۳۹۲

نماگرهای ماهانه وزارت صنعت، معدن و تجارت میزان تولید در صنایع مختلف را نیز منتشر می‌نماید. بر این اساس، صنایع خودروی سبک و سنگین شدیدترین افت تولید را در بین صنایع مذکور داشته‌اند که این افت در خودروهای سنگین که دارای مصارف تولیدی (کالای سرمایه‌ای) هستند با بیش از ۶۰ درصد کاهش تولید قابل توجه بوده است. به جز محصولات فولادی که آن هم حدود ۲۴ درصد کاهش یافته است، صنایعی مانند کارتن، کاتد مس، الکتروموتور، ماشین لباسشویی، کولر آبی طی نه ماهه سال ۱۳۹۲ با افت تولید نسبتاً ملایم‌تری نسبت به مدت مشابه سال قبل برخوردار شده‌اند. صنایع پودر شوینده، سموم دفع آفات نباتی، چرم، نخ پلی‌استر و آلومینا (آلومینیوم اکسید) از رشد ۱۲ تا ۲۱ درصدی تولید طی نه ماهه سال ۱۳۹۲ نسبت به مدت مشابه سال قبل برخوردار شده‌اند. میزان تولید کالاهای منتخب بخش صنعت و معدن طی نه ماهه اول سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ در جدول شماره (۵) ذکر شده است.

جدول شماره (۵):

میزان تولید کالاهای منتخب صنعت و معدن طی نه ماهه اول سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲

صنعت	سال	نه ماهه اول سال ۱۳۹۱	نه ماهه اول سال ۱۳۹۲	درصد تغییر
کالاهای واسطه‌ای				
کارتن (هزار تن)		۳۰۲	۲۷۰	-۱۰.۶٪
سموم دفع آفات نباتی (هزار تن)		۱۹	۲۲	۱۵.۸٪
چرم (هزار فوت مربع)		۲,۱۶۲	۲,۴۷۲	۱۴.۳٪
نخ پلی‌استر (هزار تن)		۱۶۱	۱۸۲	۱۳.۰٪
کاشی (هزار متر مربع)		۲۱۴,۲۷۲	۲۲۰,۳۴۳	۲.۸٪
شیشه جام (هزار تن)		۷۴۴	۷۶۹	۳.۴٪
کالاهای بادوام مصرفی				
یخچال و فریزر (هزار دستگاه)		۶۹۰	۷۵۲	۹.۰٪
فرش ماشینی (هزار متر مربع)		۵۶,۴۱۷	۵۹,۱۸۱	۴.۹٪
الکتروموتور (هزار دستگاه)		۵,۷۶۰	۵,۴۳۵	-۵.۶٪
ماشین لباسشویی (هزار دستگاه)		۶۱۰	۵۶۳	-۷.۷٪
کولر آبی (هزار دستگاه)		۶۲۵	۵۶۴	-۹.۸٪
خودروی سبک و سنگین و صنایع وابسته				

انواع سواری، ون، دو دیفرانسیل (هزار دستگاه)	۵۸۲	۴۲۷	-۲۶.۶٪
وانت (هزار دستگاه)	۸۰	۷۰	-۱۲.۵٪
اتوبوس و مینی‌بوس (هزار دستگاه)	۰.۹	۰.۳	-۶۶.۷٪
کامیون کشنده (هزار دستگاه)	۱۳.۸	۵.۲	-۶۲.۳٪
لاستیک خودرو (هزار تن)	۱۵۰	۱۶۳	۸.۷٪
صنایع اساسی			
ریخته‌گری چدن و فولاد (هزار تن)	۱۷۶	۱۷۵	-۰.۶٪
پتروشیمی (میلیون تن)	۳۲	۳۳	۳.۱٪
سنگ آهن (هزار تن)	۲۴,۳۶۶	۲۵,۰۷۴	۲.۹٪
سیمان (هزار تن)	۵۳,۹۰۰	۵۵,۰۴۸	۲.۱٪
مجموع فولاد خام (هزار تن)	۱۱,۴۵۳	۱۱,۹۰۶	۴.۰٪
مجموع محصولات فولادی (هزار تن)	۱۶,۵۶۹	۱۲,۵۶۰	-۲۴.۲٪
کالاهای مصرفی			
پودر شوینده (هزار تن)	۴۳۵	۵۲۸	۲۱.۴٪
روغن نباتی (هزار تن)	۱,۱۰۴	۱,۰۶۰	-۴.۰٪
نئوپان (هزار متر مکعب)	۶۵۷	۶۸۴	۴.۱٪
دارو (میلیارد عدد)	۲۴	۲۶	۸.۳٪
کاغذ (هزار تن)	۴۰۶	۴۱۸	۳.۰٪

منبع: نماگر ماهانه صنعت، معدن و تجارت، معاونت برنامه‌ریزی وزارت صنعت، معدن و تجارت، شماره ۲۱، آذر ماه ۱۳۹۲.

اشتغال

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، نرخ بیکاری در تمامی فصول سال ۱۳۹۲ نسبت به فصول مشابه سال ۱۳۹۱ با کاهش مواجه گردید و به طور متوسط از ۱۲.۱ درصد در سال ۱۳۹۱ به ۱۰.۴ درصد در سال ۱۳۹۲ رسید. نرخ بیکاری فصلی نیز از ۱۲.۴ درصد در زمستان ۱۳۹۱ به ۱۰.۵ درصد در زمستان سال ۱۳۹۲ کاهش یافت.

در سال ۱۳۹۲ سیاست خاصی برای اشتغال وجود نداشته است، ولی این کاهش نرخ را به هر حال باید به عنوان نمادی از موفقیت نسبی دولت در فائق آمدن به رکود تلقی کرد. البته همان گونه که اشاره شد آمار رشد اقتصادی و مجوزهای صنعتی چندان مؤید این امر نیستند. ولی به هر حال به نظر می‌رسد خوش‌بینی و انتظاری که از بهبود اوضاع وجود داشته است، در کاهش نرخ بیکاری مؤثر بوده باشد.

البته باید توجه داشت طی چند سال اخیر آمار بیکاری ارائه شده از طرف مرکز آمار ایران به کرات مورد تردید و ایراد کارشناسان قرار گرفته است زیرا ارقام رسمی اعلام شده به عنوان نرخ بیکاری، غالباً با دیگر نماگرهای اقتصادی، به خصوص رشد تولید ناخالص داخلی، هماهنگی ندارد. در سال ۱۳۹۱ نیز، علی‌رغم شرایط رکود تورمی و رشد اقتصادی منفی تکان دهنده (۵.۸- درصد)، نرخ بیکاری بر اساس گزارش مرکز آمار اندکی کاهش یافته بود؛ در حالی که تحت شرایط رکود تورمی و بنا به گزارش مراکز رسمی، بسیاری از بنگاه‌های اقتصادی دست به تعدیل نیرو زده بودند یا تعطیل شده بودند.

مرکز آمار اعلام نموده است بر اساس تعاریف سازمان بین‌المللی کار گزارش‌های خود را تهیه و تنظیم می‌نماید اما در حال حاضر مواردی وجود دارد که از نظر اقتصادی فاقد توجیه به نظر می‌رسد، مانند تعریف شاغل بر اساس حداقل ساعت کار یک ساعته در هفته، شاغل شمردن دانشجویان و در نظر گرفتن جمعیت ۱۰ سال به بالا به عنوان جمعیت فعال. اخیراً مرکز آمار برای اولین بار بعد از سال ۱۳۸۴، نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ سال و بیشتر را اعلام کرده است. جالب توجه آن که نرخ بیکاری اعلام شده برای جمعیت ۱۵ سال و بیشتر با نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ سال و بیشتر هیچ تفاوتی ندارد که صحت این آمار را با تردید مواجه می‌سازد.

جدول شماره (۶):

نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در دوره ۱۳۹۲-۱۳۸۴ (درصد)

سال	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بیکاری سالانه
۱۳۸۴	۱۱.۹	۱۰.۹	۱۰.۹	۱۲.۱	۱۱.۵
۱۳۸۵	۱۱.۱	۱۰.۲	۱۱.۲	۱۲.۱	۱۱.۲
۱۳۸۶	۱۱	۹.۹	۹.۸	۱۱.۹	۱۰.۶
۱۳۸۷	۹.۶	۱۰.۲	۹.۵	۱۲.۵	۱۰.۵
۱۳۸۸	۱۱.۱	۱۱.۳	۱۱.۲	۱۴.۱	۱۱.۲
۱۳۸۹	۱۳.۵	۱۳.۶	۱۲.۱	۱۴.۶	۱۳.۵
۱۳۹۰	۱۲.۳	۱۱.۱	۱۱.۸	۱۴.۱	۱۲.۳
۱۳۹۱	۱۲.۹	۱۲.۴	۱۱.۲	۱۲.۴	۱۲.۲
۱۳۹۲	۱۰.۶	۱۰.۴	۱۰.۳	۱۰.۵	۱۰.۴

منبع: مرکز آمار ایران.

نکته: روش نمونه‌گیری و تعاریف از سال ۱۳۸۴ به بعد تغییر نموده است.

نکته قابل توجه در آمارهای منتشر شده توسط مرکز آمار ایران، بالا بودن نرخ بیکاری جوانان تا دو برابر نرخ بیکاری کل است (جدول شماره ۷). این نرخ بنا بر اظهارات رئیس مرکز آمار ایران^{۱۷} به معنای این است که از نظر اشتغال در منطقه بحران‌زا قرار گرفته‌ایم. همچنین وزیر اقتصاد در شهریور ماه ۱۳۹۲ اعلام کرد^۷ حدود پنج میلیون نفر در حال حاضر یا از دانشگاه فارغ التحصیل شده‌اند یا در حال تحصیل در دانشگاه‌ها هستند و به زودی وارد بازار کار خواهند شد و با توجه به این که حدود سه و نیم میلیون بیکار وجود دارد که به این ترتیب در آینده نزدیک، حدود هشت و نیم میلیون نفر جویای شغل خواهند بود.

جدول شماره (۷):

نرخ بیکاری جوانان در دوره ۱۳۹۲-۱۳۹۰ (درصد)

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	بهار ۱۳۹۲	تابستان ۱۳۹۲	پاییز ۱۳۹۲	زمستان ۱۳۹۲
جوانان ۲۴-۱۵ ساله	۲۶.۵	۲۶.۹	۲۲.۹	۲۳.۹	۲۴.۳	۲۵.۴
جوانان ۲۹-۱۵ ساله	۲۴.۰	۲۴.۵	۲۰.۳	۲۱.۱	۲۱.۶	۲۲.۱

نرخ بیکاری کل	۱۲.۳	۱۲.۲	۱۰.۶	۱۰.۴	۱۰.۳	۱۰.۵
---------------	------	------	------	------	------	------

منبع: مرکز آمار ایران.

وضع مالی دولت

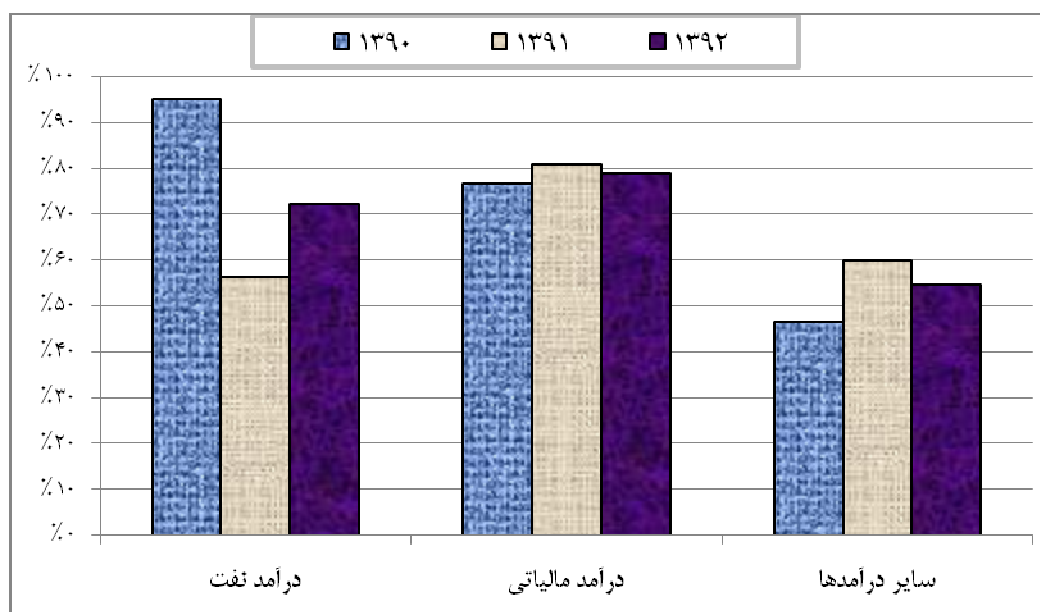
بر اساس گزارش بانک مرکزی، طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲، کل درآمدهای دولت به ۱۰۴۶.۵ تریلیون ریال رسید که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۲۹.۷ درصد رشد یافته است. هزینه‌های دولت در این مدت نیز معادل ۱۱۴۴.۸ تریلیون ریال بود که نسبت به مدت مشابه سال گذشته ۳۱.۶ درصد افزایش نشان می‌دهد. بر این اساس کسری بودجه دولت طی مدت مذکور برابر ۹۸.۳ تریلیون ریال بوده است که نسبت به یازده ماهه سال قبل، ۵۵.۸ درصد افزایش یافته است. به این ترتیب نرخ رشد درآمدها و هزینه‌های دولت زیر نرخ تورم و نرخ رشد کسری بودجه بالای آن بوده است. نکته مهم در خصوص وضعیت مالی دولت در سال ۱۳۹۲ آن است که این بودجه توسط دولت قبلی تهیه و به تصویب رسیده بود که در نیمه دوم سال، دولت جدید عملکرد آن را عهده‌دار شد. به این ترتیب به دلیل شروع به کار دولت از نیمه دوم سال، نمی‌توان عملکرد کل سال را به دولت جدید نسبت داد.

درآمدها

از مجموع ۱۰۴۶.۵ تریلیون ریال درآمد دولت طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲، درآمد نفت با ۴۶۶.۵ تریلیون ریال، ۴۴.۶ درصد، درآمد مالیاتی با ۴۰۶.۱ تریلیون ریال، ۳۸.۸ درصد و سایر درآمدها (سود عملکرد شرکت‌های دولتی) با ۱۷۳.۹ تریلیون ریال، ۱۶.۶ درصد کل درآمدهای دولت را تشکیل داده‌اند. در نمودار شماره (۲) درصد تحقق درآمدهای و هزینه‌های دولت نسبت به ارقام مصوب بودجه، طی دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۲ آمده است. همان گونه که قابل ملاحظه می‌باشد تحقق درآمدهای دولت در سال ۱۳۹۲ نسبت به سال ۱۳۹۱ بیشتر شده است که بخش عمده این بهبود به علت افزایش درآمد نفت می‌باشد.

نمودار شماره (۲):

درصد تحقق درآمدهای دولت نسبت به بودجه مصوب طی سه سال اخیر (ارقام یازده ماهه)



منبع: بانک مرکزی به نقل از وزارت امور اقتصادی و دارایی.

درآمد نفت و گاز

بر اساس گزارش بانک مرکزی، درآمد حاصل از صادرات نفت خام و مایعات گازی طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲ برابر ۴۶۶.۵ تریلیون ریال بوده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۲۹.۴ درصد رشد نشان می‌دهد و ۷۲ درصد رقم مصوب بودجه می‌باشد. بر اساس گزارش آژانس بین‌المللی انرژی^{vi}، صادرات نفت ایران که در سال ۲۰۱۳ حدود ۱.۱ میلیون بشکه بود و در نیمه اول سال ۱۳۹۲ به زیر یک میلیون بشکه رسید، در فوریه ۲۰۱۴ (بهمن - اسفند ماه ۱۳۹۲) به ۱.۴۱ میلیون بشکه افزایش یافت. بخش عمده‌ای از این افزایش ها به دلیل پیشرفت مذاکرات هسته‌ای و کاهش تحریم‌ها بر اساس توافقنامه ژنو (آذر ماه سال ۱۳۹۲) می‌باشد. در عین حال، متوسط قیمت هر بشکه نفت سبک اوپک در فروردین ۱۳۹۲، معادل ۱۰۳ دلار بود که در اسفند ماه ۱۳۹۲ به ۱۰۵ دلار در هر بشکه رسید.

مالیات‌ها

بر اساس گزارش بانک مرکزی، کل درآمدهای مالیاتی طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲ معادل ۴۰۶.۲ تریلیون ریال بوده است که حدود ۷۹ درصد (مصوب یازده دوازدهم) رقم پیش‌بینی شده بودجه می‌باشد. این رقم نسبت به یازده ماهه سال ۱۳۹۱، معادل ۲۰.۶ درصد افزایش نشان می‌دهد. باید توجه داشت که قاعدتاً رشد درآمدهای مالیاتی باید از نرخ متوسط تورم بیشتر باشد، مگر هنگامی که رشد تولید ناخالص داخلی منفی باشد یا نرخ‌های مالیاتی تغییر کرده باشند. در یازده ماهه سال ۱۳۹۲ رشد درآمدهای مالیاتی حدود ۱۴ درصد زیر نرخ متوسط تورم بوده است.

مالیات‌های مستقیم

طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲، در بخش "مالیات‌های مستقیم" ۲۳۴.۴ تریلیون ریال وصول گردید که نسبت به هدف بودجه، ۷۷ درصد تحقق داشت و نسبت به عملکرد یازده ماهه سال قبل با ۱۰ درصد افزایش مواجه شده است که حدود ۲۵ درصد زیر نرخ متوسط تورم بوده است..

عملکرد سر فصل "مالیات بر درآمد" طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲ برابر ۶۶.۱ تریلیون ریال بوده است که نسبت به هدف بودجه ۸۸ درصد تحقق نشان می‌دهد. این رقم نسبت به عملکرد دوره مشابه سال قبل، حدود ۱۹.۳ درصد رشد یافته است.

عملکرد "مالیات اشخاص حقوقی" (مالیات بر شرکت‌ها) طی دوره مذکور ۱۴۹.۴ تریلیون ریال بود که نسبت به عملکرد مدت مشابه سال قبل، فقط ۴ درصد افزایش و نسبت به هدف بودجه، ۷۱ درصد تحقق داشته است. این عملکرد ضعیف ضمن آن که انعکاسی از نابه‌سامانی وضع شرکت‌های تولیدی است، نشان می‌دهد در این زمینه جای ارتقای کیفیت کار وجود دارد.

وصولی "مالیات بر ثروت" طی مدت مشابه به ۱۸.۹ تریلیون ریال رسید که نسبت به هدف بودجه ۱۰۰ درصد تحقق داشته است. عملکرد این پایه مالیاتی نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۳۶ درصد رشد نشان می‌دهد که در حد تورم است.

مالیات‌های غیرمستقیم

در بخش "مالیات‌های غیرمستقیم" نیز ۱۷۱.۸ تریلیون ریال طی دوره مورد بررسی وصول گردید که نسبت به هدف بودجه، ۸۲ درصد تحقق دارد و در مقایسه با عملکرد مشابه سال گذشته ۳۸.۹ درصد افزایش داشته است که تمام آن را ناشی از رشد مالیات بر ارزش افزوده دانست.

"مالیات بر کالا و خدمات" مشتمل بر مالیات بر ارزش افزوده، مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی، دو درصد سایر کالاها (معوقه قانون تجمیع عوارض)، و مالیات بر فروش سیگار است. اجزای عمده این پایه مالیاتی، دو بخش مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی و مالیات بر ارزش افزوده می‌باشند که بیش از ۸۰ درصد عملکرد این بخش را تشکیل می‌دهند. طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲، حدود ۱۱۵ تریلیون ریال مالیات در این بخش وصول گردید که نسبت به هدف بودجه، حدود ۱۰۲ درصد تحقق نشان می‌دهد. وصولی مالیات بر کالا و خدمات نسبت به مدت مشابه سال گذشته، ۷۸.۸ درصد افزایش یافته است. بخش عمده این افزایش به دلیل افزایش قابل ملاحظه حجم وصولی مالیات بر ارزش افزوده (VAT) می‌باشد.

حجم وصولی "مالیات بر ارزش افزوده" به عنوان مهم‌ترین بخش مالیات بر کالا و خدمات، طی مدت مذکور به ۹۰.۱ تریلیون ریال رسید که نسبت به هدف بودجه ۱۰۳ درصد تحقق دارد و نسبت به مدت مشابه سال قبل ۸۰.۹ درصد رشد

داشته است. در سال ۱۳۹۲، نرخ مالیات بر ارزش افزوده به شش درصد افزایش یافت. بر اساس تبصره ۲ ماده ۱۱۷ قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، هر سال باید یک درصد به نرخ مالیات بر ارزش افزوده شود تا این نرخ در پایان سال آخر برنامه به ۸ درصد برسد. به نظر می‌رسد علی‌رغم مخالفت‌های اولیه با اجرای قانون مالیات بر ارزش افزوده، عملکرد سازمان امور مالیاتی کشور در وصول این پایه مالیاتی طی سه سال اخیر مثبت بوده است. بر اساس آمار منتشر شده رسمی، حجم وصولی این پایه مالیاتی از ۲۹ تریلیون ریال در یازده ماهه سال ۱۳۹۰ به بیش از ۹۵ تریلیون ریال در یازده ماهه سال ۱۳۹۲ رسیده است. این پایه مالیاتی علاوه بر اهمیت روزافزون مالیاتی آن، سبب افزایش شفافیت در نظام اقتصادی می‌گردد.

"مالیات بر واردات" نیز یک جزء مهم مالیات غیرمستقیم است که طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲، ۵۶.۸ تریلیون ریال مالیات در این بخش وصول شده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۴.۴ درصد کاهش یافته است و نسبت به بودجه مصوب فقط ۵۸ درصد تحقق یافته است. وصولی این پایه مالیاتی تابع وضعیت تجاری و ارزی کشور است، و درآمد نفت، تغییر نرخ ارز و یا تغییر تعرفه‌های واردات کالاها روند وصول آن را تحت تأثیر قرار خواهد داد. در واقع همان طور که انتظار می‌رفت، تشدید تحریم‌ها و عوامل ثانوی ناشی از آن، مهم‌ترین عامل در کاهش قابل ملاحظه وصولی این پایه مالیاتی است.

جدول شماره (۸):

درآمدهای مالیاتی به تفکیک اجزا در یازده ماهه سال ۱۳۹۲ (تریلیون ریال)

شرح	یازده ماهه ۱۳۹۰	یازده ماهه ۱۳۹۱	یازده ماهه ۱۳۹۲	رشد ۹۲ به ۹۱	مصوب ۱۱ ماهه	درصد تحقق
مالیات اشخاص حقوقی	۱۲۵.۳	۱۴۳.۷	۱۴۹.۴	۴.۰٪	۲۱۰.۸	۷۱٪
مالیات بر درآمد	۴۴.۹	۵۵.۴	۶۶.۱	۱۹.۳٪	۷۴.۸	۸۸٪
مالیات بر ثروت	۱۱.۷	۱۳.۹	۱۸.۹	۳۶.۰٪	۱۹.۰	۱۰۰٪
مالیات مستقیم	۱۸۱.۹	۲۱۳	۲۳۴.۴	۱۰.۰٪	۳۰۴.۶	۷۷٪
کالا و خدمات	۴۴	۶۴.۳	۱۱۵	۷۸.۸٪	۱۱۲.۲	۱۰۲٪
مالیات بر واردات	۵۸.۸	۵۹.۴	۵۶.۸	-۴.۴٪	۹۷.۲	۵۸٪
مالیات غیرمستقیم	۱۰۲.۸	۱۲۳.۷	۱۷۱.۸	۳۸.۹٪	۲۰۹.۴	۸۲٪
کل درآمدهای مالیاتی	۲۸۴.۷	۳۳۶.۷	۴۰۶.۲	۲۰.۶٪	۵۱۴.۰	۷۹٪

منبع: بانک مرکزی به نقل از وزارت امور اقتصادی و دارایی.

هزینه‌ها

رقم کل هزینه‌های دولت در یازده ماهه سال ۱۳۹۲ به ۱۱۴۴.۸ تریلیون ریال رسید که ۹۰ درصد آن را هزینه‌های جاری ("اعتبارات هزینه‌ای") و تنها ۱۰ درصد آن را هزینه‌های عمرانی ("تملک دارایی‌های سرمایه‌ای") تشکیل داده است. هزینه‌های جاری دولت طی دوره مذکور به ۱۰۲۶ تریلیون ریال رسید که در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۳۱.۱ درصد رشد یافت و در مقایسه با هدف بودجه ۸۷ درصد تحقق نشان می‌دهد.

هزینه‌های عمرانی طی مدت مذکور به ۱۱۵.۸ تریلیون ریال رسید که تنها معادل ۲۲ درصد بودجه مصوب بود، ولی نسبت به عملکرد مدت مشابه سال قبل ۳۷.۹ درصد افزایش نشان می‌دهد. نکته جالب توجه این که تنها ۲۱.۴ تریلیون ریال (۱۸.۵ درصد) از این رقم طی پنج ماه اول سال محقق شد و ۹۴.۴ تریلیون ریال آن (۸۱.۵ درصد) طی شش ماه روی کار آمدن دولت جدید محقق گردید.

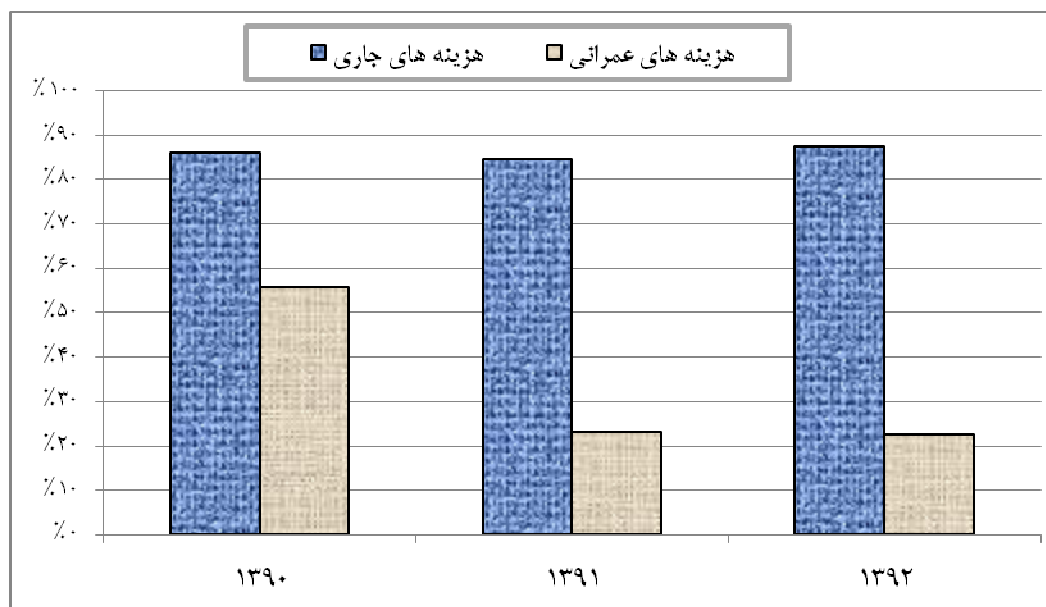
طی سه سال اخیر (به خصوص در سال ۱۳۹۱) عملکرد هزینه‌های عمرانی به صورت بی‌سابقه‌ای تقلیل یافته است. علت این امر عدم توجه دولت قبل به هزینه‌های عمرانی و هزینه‌کرد بخشی از بودجه عمرانی در سایر فصل‌ها (به‌ویژه پرداخت نقدی یارانه‌ها) بوده است.

کاهش هزینه‌های عمرانی به معنای عدم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و امور زیربنایی است که آسیب‌های جدی به سایر بخش‌های اقتصادی وارد می‌آورد و عواقب آن گریبان‌گیر آیندگان خواهد گردید و اصلاح آن طی سال‌ها و دهه‌ها انجام‌پذیر خواهد بود.

درصد تحقق هزینه‌های دولت طی سه سال اخیر در نمودار شماره (۳) آمده است. بر این اساس، طی مدت مذکور بین ۸۵ تا ۸۷ درصد رقم هزینه‌های جاری مصوب بودجه تحقق یافته است؛ در حالی که این رقم در هزینه‌های عمرانی طی همین مدت به ترتیب برابر ۵۶، ۲۳ و ۲۲ درصد بوده است.

نمودار شماره (۳):

درصد تحقق هزینه‌های جاری و عمرانی نسبت به بودجه مصوب طی سه سال اخیر (ارقام یازده ماهه)



منبع: بانک مرکزی به نقل از وزارت امور اقتصادی و دارایی.

هدفمندی یارانه‌ها

بر اساس آخرین آمارهای سازمان هدفمندی یارانه‌ها، تا اسفند ماه ۱۳۹۲، حدود ۷۷ میلیون نفر یارانه نقدی دریافت می‌کرده‌اند که بر اساس یک محاسبه ساده، دولت ماهیانه حدود ۳۵ تریلیون ریال به پرداخت یارانه نقدی تخصیص داده

است. این رقم سالیانه بالغ بر ۴۲۰ تریلیون ریال می‌باشد که از درآمد دولت از افزایش قیمت حامل‌های انرژی (۲۸۰ تریلیون ریال) بیشتر بوده است و نشان می‌دهد اجرای این طرح عملاً حدود ۱۴۰ تریلیون ریال در سال ۱۳۹۲ به کسری بودجه دولت افزوده است یا در واقع تمام کسری بودجه دولت ناشی از اجرای این طرح بوده است. بقیه کسر بودجه یارانه‌ها باید از محل عدم تحقق هزینه‌های عمرانی تامین شده باشد. متأسفانه آمار رسمی از درآمدها و هزینه‌های اجرای این قانون در سال ۱۳۹۲ وجود ندارد.

بر اساس قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، ۵۰ درصد درآمد حاصل از افزایش قیمت حامل‌های انرژی باید به صورت نقدی به اقشار هدف پرداخت می‌گردد. ۳۰ درصد باید جهت حمایت از تولید تخصیص داده می‌شد و ۲۰ درصد مابقی باید جهت جبران کسری بودجه مورد استفاده قرار می‌گرفت. آمارهای مرکز پژوهش‌های مجلس نشان می‌دهد در دو سال اجرای قانون، سهم پرداخت شده به صنعت بسیار اندک و نزدیک به صفر بوده است. در نتیجه، از این نقطه نظر نیز سیاست یارانه‌ها موفقیت‌آمیز نبوده است.

اصولاً هر گونه پرداختی که سمت تقاضای اقتصاد را تحریک نماید و به همان میزان سبب افزایش عرضه نشود، به دلیل پیشی گرفتن تقاضا بر عرضه، سطح عمومی قیمت‌ها را افزایش خواهد داد. علاوه بر آن همان طور که گفته شد کسری دخل و خرج این سرفصل، خود به تنهایی بیش از کسری بودجه دولت بوده است و در واقع می‌توان کلاً آثار تورم‌زایی بودجه را به علت آن دانست. بر این اساس می‌توان گفت معضل اصلی سیاست مالی دولت ناشی از اجرای این برنامه بوده است.

صندوق توسعه ملی^۶

بر اساس آخرین آمار منتشر شده توسط سایت رسمی صندوق توسعه ملی، کل منابع واریزی به صندوق از ابتدای سال ۱۳۸۹ تا پایان اسفند ماه ۱۳۹۲، معادل ۵۲.۹ میلیارد دلار بوده است. موجودی صندوق در پایان اسفند ماه ۱۳۹۲ برابر ۳۲.۹ میلیارد دلار که از این مبلغ، تعهدات ۱۴.۷ میلیارد دلار صندوق بابت طرح‌های ارزی مصوب می‌باشد. بررسی این ارقام نسبت به مدت مشابه سال قبل نشان از افزایش ارائه تسهیلات و موجودی در سال ۱۳۹۲ دارد.

جدول شماره (۹): عملکرد منابع و مصارف صندوق توسعه ملی

شرح	پایان سال ۱۳۹۱	پایان سال ۱۳۹۲
کل منابع واریزی به حساب صندوق (میلیارد دلار)	۴۹.۶	۵۲.۹
پرداخت بابت طرح‌های تصویب شده (میلیارد دلار)	۱۹.۵	۲۰.۱
موجودی صندوق در اسفند ماه ۱۳۹۲ (میلیارد دلار)	۳۰.۱	۳۲.۹
تعهدات صندوق بابت طرح‌های ارزی مصوب (میلیارد دلار)	na	۱۴.۷

منبع: سایت رسمی صندوق توسعه ملی (www.ndf.ir)

^۶ National Development Fund (NDF)

در خصوص برداشت دولت از منابع صندوق توسعه ملی، آمار ضد و نقیضی گزارش شده است که از صحت و سقم آن ها اطلاعی در دست نمی‌باشد. این برداشت در جدول بالا نیامده است.

کسری بودجه

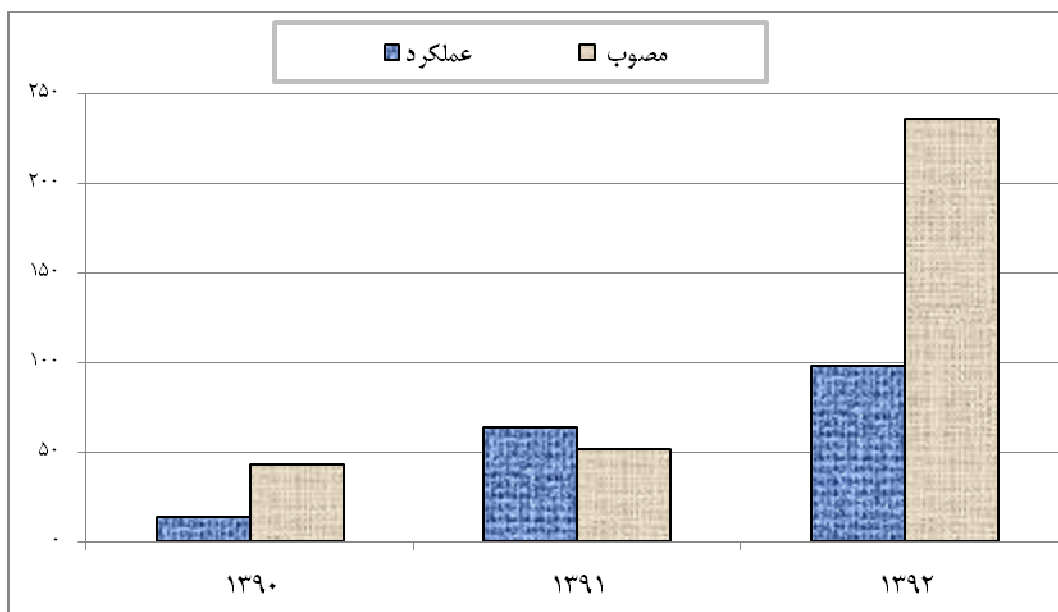
همان گونه که در ابتدای این بخش عنوان گردید کسری بودجه دولت طی یازده ماهه سال ۱۳۹۲ برابر ۹۸.۳ تریلیون ریال بوده است که حدود ۴۲ درصد رقم مصوب کسری بودجه است ولی با این همه نسبت به یازده ماهه سال گذشته، ۵۵.۸ درصد افزایش نشان می‌دهد که این افزایش تا حدود زیادی و شاید تماماً ناشی از کم‌گویی کسری بودجه سال ۱۳۹۱ است. مصداق بارز این موضوع، تأمین بخشی از منابع مورد نیاز مسکن مهر، که قاعدتاً می‌بایست در بودجه عمرانی منظور می‌گردید و موجب افزایش کسری بودجه می‌شد، از سوی بانک مرکزی در سال‌های اخیر است (ر.ک. بخش پولی).

البته باید اضافه نمود کسری بودجه مصوب سال ۹۲ حدمد ۵ برابر کسری بودجه عملکرد سال قبل از آن بوده است و عدم تحقق حدود ۴۸ درصد آن را باید در این چارچوب نگریست. بر حال در اهمیت اثر تورمی این کسر بودجه تردیدی نیست، ولی نحوه تأمین مالی آن نقش تعیین‌کننده‌ای در ارزیابی آثار اقتصادی آن دارد. برای دوره مورد بررسی آماری در خصوص نحوه تأمین کسری بودجه در سال ۱۳۹۲ منتشر نشده است و بنابراین علی‌رغم اهمیت این موضوع، نمی‌توان در خصوص پیامدهای آن اظهارنظر جدی نمود. در سال مورد گزارش، اثر تورمی شدید تأمین کسری بودجه از طریق استقراض از بانک مرکزی و لزوم اجتناب از آن مورد توجه جدی مقامات اقتصادی بوده است و بنظر میرسد از این طریق تأمین منابع مالی صورت نگرفته باشد.

آمار ۹ ماهه حاکی از آنستکه کسری بودجه (۱۰۱.۶ تریلیون ریال) نسبت به مدت مشابه سال قبل حدود ۷۷ درصد افزایش یافته بود که حدود ۶۰ درصد آن از محل واگذاری شرکت‌های دولتی، ۲۵ درصد از محل برگشتی از سال‌های گذشته و ۱۵ درصد از "سایر" منابع تأمین گردیده بود. نکته قابل توجه آن که طبق بودجه مصوب، رقم واگذاری شرکت‌های دولتی حدود ۷ برابر رقم عملکرد نه ماهه بوده است. علاوه بر آن، عملکرد "سایر" تقریباً ۵ برابر بودجه مصوب بوده است. جزئیات "برگشتی از سال‌های گذشته" و "سایر" مشخص نگردیده است.

نمودار شماره (۴):

مقایسه کسری بودجه محقق شده نسبت به رقم مصوب آن طی سه سال اخیر (ارقام یازده ماهه)



منبع: بانک مرکزی به نقل از وزارت امور اقتصادی و دارایی.

جدول شماره (۱۰):

وضعیت مالی دولت در یازده ماهه سال ۱۳۹۲

هزار میلیارد ریال		سال		ارقام یازده ماهه (تربلیون ریال)			رشد (درصد)		ترکیب (درصد)	
				۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۹۲/۱۳۹۱	۱۳۹۱/۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۰
درآمدهای دولت	درآمد نفتی			۴۶۶.۵	۳۶۰.۵	۵۱۵.۴	-۳۰.۱٪	۲۹.۴٪	۵۸٪	۴۵٪
	مالیات ها			۴۰۶.۱	۳۳۶.۷	۲۸۴.۷	۱۸.۳٪	۲۰.۶٪	۳۲٪	۴۲٪
	سایر			۱۷۳.۹	۱۰۹.۶	۸۸.۲	۲۴.۳٪	۵۸.۷٪	۱۰٪	۱۴٪
	جمع			۱۰۴۶.۵	۸۰۶.۸	۸۸۸.۳	-۹.۲٪	۲۹.۷٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
هزینه های دولت	هزینه جاری			۱۰۲۶	۷۸۲.۹	۷۰۷.۹	۱۰.۶٪	۳۱.۱٪	۷۸٪	۹۰٪
	هزینه عمرانی			۱۱۵.۸	۸۴	۱۷۸.۶	-۵۳.۰٪	۳۷.۹٪	۲۰٪	۱۰٪
	تنخواه گردان ها			۳	۳	۱۵.۸	-۸۱.۰٪	۰.۰٪	۲٪	۰٪
	جمع			۱۱۴۴.۸	۸۶۹.۹	۹۰۲.۳	-۳.۶٪	۳۱.۶٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
مازاد/ کسری بودجه	تراز عملیاتی			-۳۳۹.۶	-۳۵۰.۸	-۴۴۹	-۳.۲٪	۳۲.۲٪		
	تراز سرمایه ای			۲۷۶.۵	۳۳۶.۸	۳۵۰.۷	-۱۷.۹٪	۲۶.۸٪		
	کسری بودجه			-۶۳.۱	-۱۴	-۹۸.۳	۳۵۰.۷٪	۵۵.۸٪		
منابع تأمین کسری بودجه	اوراق مشارکت			NA	NA	NA	NA	NA		
	تسهیلات خارجی			NA	NA	NA	NA	NA		
	واگذاری شرکت های دولتی			NA	NA	NA	NA	NA		
	حساب ذخیره ارزی			NA	NA	NA	NA	NA		
	سایر			NA	NA	NA	NA	NA		

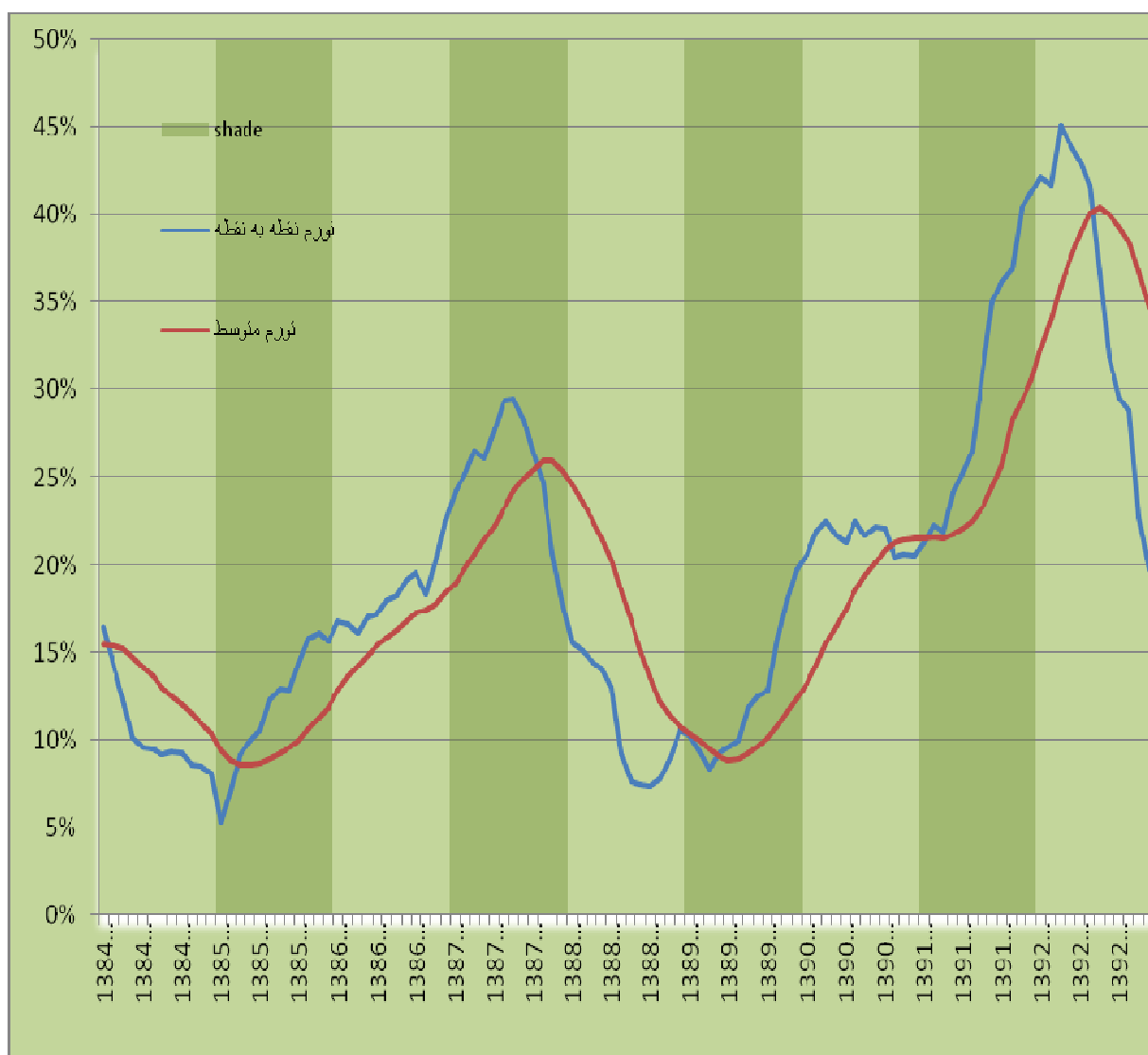
منبع: بانک مرکزی به نقل از وزارت امور اقتصادی و دارایی.

روند قیمت ها

در پایان اسفند ماه سال ۱۳۹۲، نرخ تورم ماه به ماه به ۱۹.۷ درصد رسید که ۵۲ درصد کمتر از رقم مشابه سال گذشته (۴۱.۲ درصد) بود. متوسط نرخ تورم ۱۲ ماهه منتهی به اسفند ۱۳۹۲ به ۳۴.۷ درصد رسید که حدود ۱۴ درصد بیشتر از رقم مشابه سال گذشته (۳۰.۵ درصد) بود. کاهش بی سابقه نرخ تورم نقطه به نقطه، عمدتاً به دلیل آثار روانی مثبت و خوش بینی ناشی از روی کار آمدن دولت جدید بوده است. این امر خود باعث آرامش نسبی در بازار ارز شده است، که نبود آن، از دلایل اصلی دامن زدن به تورم در دو سال گذشته بوده است.

همانطور که ملاحظه می شود، نرخ تورم ماه به ماه از خرداد ۹۲، و بدنبال آن متوسط نرخ تورم از مهر ماه روند نزولی به خود گرفته است. با نزولی شدن نرخ تورم، نمودار تورم متوسط بالای تورم ماه به ماه قرار گرفته است همان گونه که در نمودار شماره (۵) نشان داده شده است، در تمام مدت نرخ تورم متوسط به جز دوره‌ای که تورم روند نزولی داشته، زیر نرخ تورم نقطه به نقطه قرار داشته است. نکته قابل ملاحظه دیگر در نمودار این است که تورم نقطه به نقطه با همان سرعتی که افزایش یافته، رو به کاهش است که این امر اندکی عجیب به نظر می رسد. اینکه بتوان ابر تورم ۴۰ درصدی را طی شش ماه به تقریباً نصف آن رساند از استثنائات به شمار می‌رود و چگونگی آن نیاز به توجیه و تائید نماگرهای دیگر دارد.

نمودار (۵): روند نرخ تورم در دوره ۹۲-۱۳۸۴



منبع: بانک مرکزی

به این ترتیب، گروه «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» با ضریب اهمیت ۲۷.۴ درصد، نسبت به ماه مشابه سال قبل ۱۸.۳ درصد، و نسبت به ماه قبل ۱ درصد افزایش قیمت داشته است. گروه «مسکن، آب و برق و گاز و سایر سوخت‌ها» با ضریب اهمیت ۳۲.۸ درصدی، نسبت به ماه مشابه سال قبل ۲۰.۵ درصد، و نسبت به ماه قبل ۱ درصد افزایش قیمت داشته است. گروه «حمل و نقل» با ضریب اهمیت ۹.۹ درصدی، نسبت به ماه مشابه سال قبل ۱۳.۸ درصد، و نسبت به ماه قبل ۱.۴ درصد افزایش قیمت داشته است.

این سه گروه با مجموع وزن ۷۰.۱ درصدی از هزینه‌های مصرفی خانوار، بیش‌ترین تأثیر را در شاخص دارند. بنابراین تغییرات قیمت این سه گروه باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. به ویژه در خانوارهای کم درآمد، این سه گروه بیش از این سهم را در بودجه خانوار به خود اختصاص می‌دهند. با این تفاسیر، به نظر می‌رسد که در دوره مورد بررسی، به ویژه نیمه دوم دوره، فشار روی اقشار کم درآمد بیشتر شده است.

بیش‌ترین افزایش قیمت نسبت به ماه مشابه سال قبل، مربوط به گروه «بهداشت و درمان» بود که ۳۴.۳ درصد افزایش یافت، که نسبت به رشد مدت مشابه سال گذشته (۳۲.۴ درصد)، ۱.۹ واحد درصد افزایش داشته است. «بهداشت و درمان» علی‌رغم وزن اندک در سبد کالایی خانوار، از اهمیت اجتماعی ویژه‌ای برخوردار است. افزایش شاخص قیمت خدمات دندانپزشکی یکی از عوامل افزایش شاخص این گروه است. نکته جالب توجه در آمار منتشره، رشد منفی ۱.۹ درصدی شاخص در گروه "ارتباطات" است، که بعلت کاهش شاخص قیمت دستگاه تلفن بوده است.

جدول (۱۱): نرخ تورم ماهانه و میانگین دوازده ماهه بر اساس سال پایه ۱۳۹۰

ماه	تورم ماه به ماه	متوسط تورم ۱۲ ماهه	ماه	تورم ماه به ماه	متوسط تورم ۱۲ ماهه
۱۳۸۹م+۱	۱۰.۳٪	۱۰.۴٪	۱۳۹۱م+۱	۲۱.۳٪	۲۱.۵٪
۱۳۸۹م+۲	۹.۳٪	۹.۹٪	۱۳۹۱م+۲	۲۲.۲٪	۲۱.۶٪
۱۳۸۹م+۳	۸.۳٪	۹.۴٪	۱۳۹۱م+۳	۲۱.۹٪	۲۱.۵٪
۱۳۸۹م+۴	۹.۳٪	۹.۱٪	۱۳۹۱م+۴	۲۴.۲٪	۲۱.۸٪
۱۳۸۹م+۵	۹.۶٪	۸.۸٪	۱۳۹۱م+۵	۲۵.۳٪	۲۲.۱٪
۱۳۸۹م+۶	۱۰.۰٪	۸.۹٪	۱۳۹۱م+۶	۲۶.۵٪	۲۲.۵٪
۱۳۸۹م+۷	۱۱.۹٪	۹.۲٪	۱۳۹۱م+۷	۳۱.۱٪	۲۳.۳٪
۱۳۸۹م+۸	۱۲.۵٪	۹.۷٪	۱۳۹۱م+۸	۳۵.۰٪	۲۴.۵٪
۱۳۸۹م+۹	۱۲.۹٪	۱۰.۱٪	۱۳۹۱م+۹	۳۶.۲٪	۲۵.۷٪
۱۳۸۹م+۱۰	۱۵.۸٪	۱۰.۸٪	۱۳۹۱م+۱۰	۳۶.۹٪	۲۸.۳٪
۱۳۸۹م+۱۱	۱۸.۰٪	۱۱.۶٪	۱۳۹۱م+۱۱	۴۰.۴٪	۲۹.۴٪
۱۳۸۹م+۱۲	۱۹.۷٪	۱۲.۴٪	۱۳۹۱م+۱۲	۴۱.۲٪	۳۰.۵٪
۱۳۹۰م+۱	۲۰.۶٪	۱۳.۲٪	۱۳۹۲م+۱	۴۲.۲٪	۳۲.۳٪
۱۳۹۰م+۲	۲۱.۹٪	۱۴.۳٪	۱۳۹۲م+۲	۴۱.۷٪	۳۴.۰٪
۱۳۹۰م+۳	۲۲.۵٪	۱۵.۵٪	۱۳۹۲م+۳	۴۵.۱٪	۳۵.۹٪
۱۳۹۰م+۴	۲۱.۷٪	۱۶.۵٪	۱۳۹۲م+۴	۴۴.۰٪	۳۷.۵٪
۱۳۹۰م+۵	۲۱.۳٪	۱۷.۵٪	۱۳۹۲م+۵	۴۳.۱٪	۳۹.۰٪
۱۳۹۰م+۶	۲۲.۵٪	۱۸.۵٪	۱۳۹۲م+۶	۴۱.۶٪	۴۰.۱٪
۱۳۹۰م+۷	۲۱.۷٪	۱۹.۴٪	۱۳۹۲م+۷	۳۶.۶٪	۴۰.۴٪
۱۳۹۰م+۸	۲۲.۲٪	۲۰.۱٪	۱۳۹۲م+۸	۳۱.۹٪	۴۰.۰٪

۳۹.۳٪	۲۹.۶٪	۱۳۹۲M۰۹	۲۰.۹٪	۲۲.۱٪	۱۳۹۰M۰۹
۳۸.۴٪	۲۸.۸٪	۱۳۹۲M۱۰	۲۱.۲٪	۲۰.۵٪	۱۳۹۰M۱۰
۳۶.۷٪	۲۲.۸٪	۱۳۹۲M۱۱	۲۱.۴٪	۲۰.۷٪	۱۳۹۰M۱۱
۳۴.۷٪	۱۹.۷٪	۱۳۹۲M۱۲	۲۱.۵٪	۲۰.۵٪	۱۳۹۰M۱۲

منبع: بانک مرکزی

سال‌ها اقتصاد ایران با فشار تورمی روبرو بوده است. این فشار در سال‌های ۹۰ و ۹۱ به نحو قابل توجهی افزایش یافت. به خصوص سال ۱۳۹۱ را باید سال ابر تورم قلمداد نمود. همانطور که در گزارش سال گذشته ذکر گردید، یک عامل اصلی افزایش نرخ تورم، افزایش شدید قیمت ارز بود که خود ناشی از افزایش فشار تحریم‌های بین‌المللی و بدنبال آن، محدودیت واردات و اتخاذ سیاست‌های متغیر بانک مرکزی بود. در عمل، تحریم‌ها نه تنها موجب محدودیت واردات کالاهای تحریمی گردید، بلکه به دلیل بالا بردن ریسک معامله با طرف‌های ایرانی، بر قیمت و میزان واردات کالاهای غیر تحریمی نیز آثار جبران ناپذیری گذاشت. همچنین اعمال تحریم‌ها، هزینه کالاهای و خدمات وارداتی را افزایش داد، و از سوی دیگر به دلیل عدم اطمینان نسبت به نرخ ارز و احساس ناامنی در اذهان عمومی، بنگاه‌های اقتصادی از فروش کالاهای وارداتی حتی با قیمت‌های جدید نیز خودداری می‌کردند که خود به افزایش مجدد قیمت‌ها دامن می‌زد.

عامل اصلی دیگر آثار انبساطی پرداخت یارانه‌ها عمدتاً از محل وام بانک مرکزی و ضمناً کاهش قابل توجه بودجه عمرانی بود.

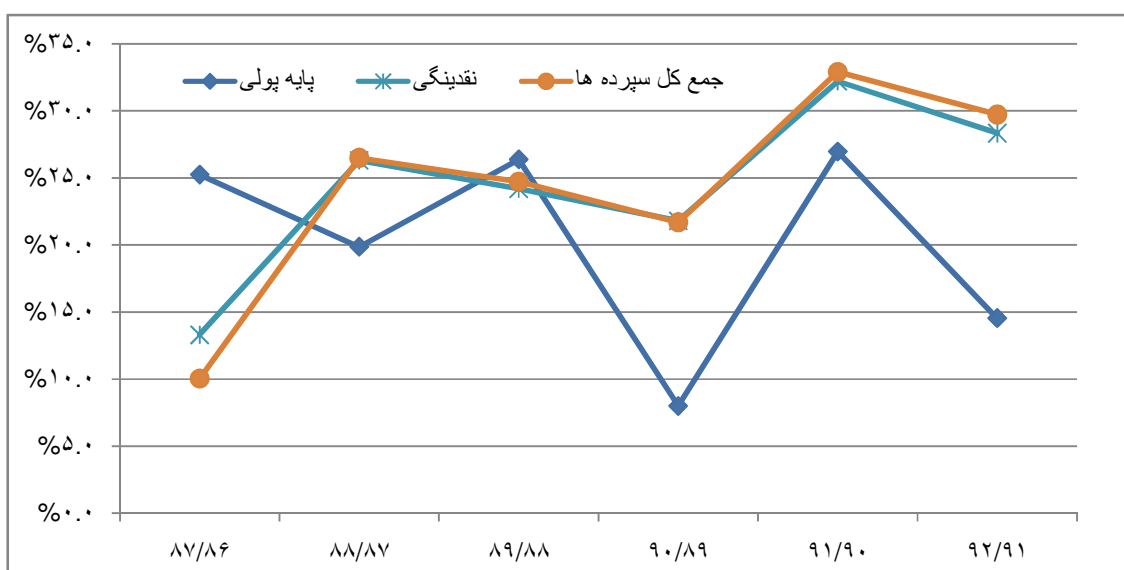
همانطور که انتظار می‌رفت، با روی کار آمدن دولت "تدبیر و امید" و امیدواری به نتایج مذاکرات هسته‌ای و رفع نسبی تحریم‌ها و انتظار تغییر سیاست اقتصادی دولت، انتظارات تورمی تا حد زیادی تعدیل گردید، آرامش نسبی بر بازار ارز حاکم شد. این دو عامل، یعنی اثر روانی خوش‌بینی به آینده و ثبات نرخ ارز، از دلایل اصلی کاهش نرخ تورم از سه ماهه دوم سال ۱۳۹۲ می‌باشند.

باید توجه داشت که از یک حدی گذشته تورم خود را تغذیه می‌نماید و به علت انتظار افزایش قیمت‌ها، خریداران هجوم به خرید کالاهای می‌آورند و فروشندگان از فروش حتی به قیمت‌های جاری راضی نیستند. به همین جهت نیز غالباً حتی با رفع علت ابتدایی و اصلی تورم، ابر تورم به سیر خود ادامه می‌دهد و فقط هنگامیکه همه شرایط اقتصادی رو به بهبود گذاشتند و انتظارات تعدیل گردیدند، می‌توان امیدوار بود به تدریج تورم تغییر جهت دهد.

وضعیت پولی

در پایان بهمن سال ۱۳۹۲، رشد اغلب متغیرهای پولی به جزء اعتبارات بخش خصوصی کاهش یافت. استثنا مهم، افزایش رشد اعتبارات بخش خصوصی است که رشد آن از ۱۸.۴٪ در پایان بهمن سال ۹۱ به ۲۱٪ در پایان بهمن سال ۹۲ رسید و به ۴۸۹۱ تریلیون ریال افزایش یافت. رشد حجم نقدینگی از ۳۲.۲٪ در دوره مشابه سال گذشته به ۲۸.۳٪ در پایان بهمن سال ۹۲ رسید و به ۵۷۵۲.۸ تریلیون ریال افزایش یافت.

نمودار (۶): روند تغییرات پایه پولی، سپرده‌ها، و نقدینگی (درصد)



منبع: بانک مرکزی

پیش از انجام هر گونه تحلیلی از این آمار، می بایست در نظر گرفت که در آذر ماه سال ۱۳۹۲ پنج بانک و دو موسسه مالی و اعتباری مجاز^۷ به آمار سیستم بانکی کشور افزوده شد. از آن تاریخ به بعد آمار این موسسات در آمار رسمی سیستم بانکی، که جمعا شامل ۱۹ بانک خصوصی و ۸ بانک دولتی و ۳ موسسه مالی و اعتباری میگردد، منظور شده است. بنابراین آمارهای رشد متغیرهای پولی در سال های ۹۱ و ۹۲ قابل مقایسه دقیق نمی باشند. اما می توان به این نکته توجه نمود که علی رغم اضافه شدن ۷ بانک و موسسه اعتباری، کماکان رشد اکثر متغیرهای پولی در سال ۹۲ کاهش یافت، که نتیجه سیاست انقباضی دولت جدید می باشد.

طی دوره مورد بررسی، افزایش رشد اعتبارات بخش خصوصی علی رغم کنترل رشد پایه پولی را می توان به استفاده بانک ها از حداکثر ظرفیت خود در اعطای تسهیلات نسبت داد. به این ترتیب، بر اساس محاسبات ما، سهم آن از رشد ۲۸.۸ درصدی نقدینگی حدود ۲۵.۴ درصد بوده است و سهم تصحیح آماری صورت گرفته در آذر ماه با افزودن ۷ بانک و موسسه

^۷ بانک های ایران زمین، قرض الحسنه رسالت، خاورمیانه، بین المللی کیش، و ایران و ونزوئلا؛ و تعاونی های اعتبار صالحین و پیشگامان آتی

مالی در رشد نقدینگی حدود ۳.۴ درصد بوده است. ، افزایش رشد اعتبارات بخش خصوصی خود را ضمناً در افزایش ضریب فزاینده نقدینگی نشان داده است. ضریب فزاینده نقدینگی از ۵ در بهمن ماه ۹۱ به ۵.۶ در بهمن ۹۲ افزایش یافت.

یکی از عوامل اصلی کنترل رشد پایه پولی و به تبع آن نقدینگی، توقف پرداخت وام بانک مرکزی به بانک مسکن برای اجرای طرح مسکن مهر است. بنابر اظهارات رئیس کل بانک مرکزی، بانک مرکزی قرار بود ۵۰۰ تریلیون ریال از منابع مسکن مهر را تامین نماید. در نهایت ۴۳۰ تریلیون ریال از این رقم از محل اعتبارات بانک مرکزی تامین گردید. بنابراین با توجه به اینکه حجم پایه پولی حدوداً ۱۰۰۰ تریلیون ریال میباشد، تقریباً ۴۰ درصد کل پایه پولی از تامین مالی مسکن مهر بوجود آمده است. پیاده سازی چنین سیاستی از سوی بانک مرکزی قابل توجیه بنظر نمی رسد. زیرا در واقع مسکن مهر یک طرح عمرانی دولتی بوده است که طبق ماده دوم برنامه چهارم توسعه دولت برای تامین منابع مورد نیاز آن مجاز نبوده است از بانک مرکزی استقراض کند، و در واقع این استقراض را بصورت غیر مستقیم از طریق بانک مسکن انجام داده است. در صورتیکه دولت می بایست برای تامین مالی این طرح از راه های دیگری همچون انتشار اوراق مشارکت استفاده کند که آثار انبساط پولی به مراتب کمتری داشت.

نکته حائز اهمیت آن است که بر اساس اظهارات رئیس کل بانک مرکزی، دیگر قرار نیست مبلغ بدهی بانک مسکن به بانک مرکزی افزایش یابد، بلکه بانک مرکزی تقبل نموده است یک دوره تنفس برای بازپرداخت این تسهیلات قائل گردد تا بانک مسکن بتواند از محل اقساطی که قرار بود در سالهای ۹۲، ۹۳ و ۹۴ به بانک مرکزی پرداخت نماید، پروژه مسکن مهر را تکمیل شود و بازپرداخت آن به بانک مرکزی از سال ۹۵ آغاز شود.

در دوره مورد بررسی، سپرده های سیستم بانکی با ۲۹.۷٪ افزایش (۳.۲ واحد درصد کمتر از دوره مشابه سال گذشته) از ۴۲۲۳.۲ تریلیون ریال به ۵۴۷۸.۹ تریلیون ریال رسید. سهم سپرده های دیداری از کل سپرده های سیستم بانکی از ۲۰ درصد در سال ۹۱ به ۱۵.۵ درصد در سال ۹۲ کاهش یافت. سهم سپرده های غیر دیداری از ۸۰ درصد در سال ۹۱ به ۸۴.۵ درصد در سال ۹۲ افزایش یافت. کاهش سهم سپرده های دیداری می تواند به علت وجود حساب های پشتیبان باشد که علی رغم ممنوعیت آن توسط بانک مرکزی، بخشی از سپرده های دیداری را به خود جذب کرده است.

در دوره مورد بررسی، مانده سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت با ۴۵.۳٪ رشد به ۱۸۹۸.۷ تریلیون ریال رسید این رقم رشد ۲.۸ واحد درصد کمتر از رشد ۴۸.۱ درصدی سال ۹۱ است. در حالی که مانده سپرده های سرمایه گذاری بلند مدت با ۳۶.۸٪ رشد به ۲۳۲۱.۸ تریلیون ریال رسید. این امر به احتمال قوی به دلیل افزایش حساسیت بیشتر صاحبان سپرده ها به تورم و فرسایش ارزش پول، به خصوص سپرده های دیداری و ضمناً رقابت بانک ها برای جذب سپرده های بیشتر و ارائه نرخ های سود جذاب تر برای سپرده های کوتاه مدت است.

در دوره مورد بررسی، پایه پولی ۱۴.۵٪ افزایش یافت و به ۱۰۲۶.۴ تریلیون ریال رسید که حدود نصف رشد ۲۷ درصدی در دوره مشابه سال گذشته است. در پایان دوره مورد بررسی، بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی به ۶۲۰.۸ تریلیون ریال رسید و در مقایسه با دوره مشابه سال گذشته ۱۸.۸٪ (۹۸ تریلیون ریال) افزایش یافت. رشد بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی شدیداً افزایش یافت و از ۳.۸- درصد در پایان بهمن ۹۱ به ۱۸.۸ درصد در پایان بهمن ۹۲ رسید. این افزایش رشد مربوط به اعطای تسهیلات جدید از جانب بانک مرکزی به بانک‌ها نبوده است و در ارتباط با تغییر طبقه بندی طرح مسکن مهر به بدهی های مستقیم بانک‌ها از بانک مرکزی بوده است.^۸ آمار رسمی از دیگر اجزای پایه پولی از طرف منابع (خالص بدهی دولت به بانک مرکزی، خالص ذخایر خارجی بانک مرکزی، و سایر اقلام) منتشر نشده است. بنابراین نمی‌توان تحلیلی از چگونگی اجرای سیاست پولی و مالی در این دوره و میزان استقلال بانک مرکزی در تامین کسری بودجه دولت ارائه داد.

طی نه ماهه نخست سال ۹۲، پایه پولی تنها ۱.۸ درصد افزایش یافت و به رقم ۹۹۳.۴ تریلیون ریال رسید. آخرین آمار رسمی موجود از اجزای پایه پولی از طرف منابع، مربوط به پایان آذر ۹۲ می باشد آمار غیررسمی به نقل از روزنامه دنیای اقتصاد و مربوط به پایان خرداد ماه سال ۱۳۹۲ می باشد. برای بدست آوردن دید بهتر، آمار رسمی و غیر رسمی را در جدول زیر کنار هم قرار داده ایم.

همانطور که در جدول زیر مشاهده می شود، در نه ماهه نخست سال، بدهی بخش دولتی ۱۵.۲ درصد و سپرده های بخش دولتی ۴۷.۶ درصد رشد داشته اند. خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی از ۴۵ تریلیون ریال در اسفند ۹۱ به ۳۵- تریلیون ریال در آذر ماه ۹۲ کاهش یافت. **طی این مدت** بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی ۱۵.۹ درصد رشد داشته است. خالص دارایی های خارجی بانک مرکزی حدود ۱۰۵ درصد (معادل ۷۹۳ تریلیون ریال) افزایش داشته است. از آنجائیکه افزایش خاصی در خالص موازنه پرداخت ها صورت نگرفته است این افزایش بایستی به دلیل تجدید ارزیابی دارایی های خارجی بانک مرکزی بوده باشد. بانک مرکزی سود ناشی از این تجدید ارزیابی را در "خالص سایر اقلام" نگهداری کرده است. بنابراین علی رغم افزایش شدید خالص دارایی های خارجی، بانک مرکزی توانسته است رشد پایه پولی را زیر ۲ درصد نگاه دارد. بدین ترتیب "مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها" و "خالص دارایی های خارجی بانک مرکزی" از عوامل افزایشدهنده و "مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی" و "خالص سایر اقلام" از عوامل کاهنده پایه پولی بوده اند.

^۸ اظهارات رئیس کل بانک مرکزی در بیست و چهارمین همایش سالانه سیاست های پولی و ارزی

جدول (۱۲): تغییرات اجزای پایه پولی طی دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۲

رشد (%)				مانده (تریلیون ریال)					
مرداد ۹۱/۹۲	خرداد ۹۲/۹۱	۹۱/۹۰	۹۰/۸۹	آذر ۱۳۹۲	خرداد ۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	اجزای پایه پولی
۱۵.۲	۹.۲	۴۳.۵	-۱.۶	۳۶۲.۲	۳۴۳.۲	۳۱۴.۳	۲۱۹	۲۲۲.۶	بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی
۴۷.۶	۱۶.۲	-۷.۸	۷.۶	*۳۹۷.۴	۳۱۲.۹	۲۶۹.۳	۲۹۲	۲۷۱.۳	سپرده های بخش دولتی نزد بانک مرکزی
-	-۳۲.۷	-	-۵۰	-۳۵.۲	۳۰.۳	۴۵	-۷۳	-۴۸.۷	خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی
۱۵.۹	۸.۶	۱۶.۷	۲۴.۷	۵۶۵.۴	۵۳۰.۱	۴۸۸	۴۱۸	۳۳۵.۱	مطالبات بانک مرکزی از بانک ها
۱۰.۵	-۲.۷	۰.۸	۲۴.۱	۱۵۴۷.۹	۷۳۴.۹	۷۵۵	۷۴۹	۶۰۳.۵	خالص دارایی های خارجی بانک مرکزی
-۱۹۴.۳	-۱۸	۵.۱	-۶۹.۶	-۱۰۸۴	-۳۶۸.۳	-۳۱۲.۲	-۳۲۹	۱۹۴-	خالص سایر اقلام
۱.۸	-۵	۲۷.۶	۹.۸	۹۹۳.۴	۹۲۷	۹۷۵.۸	۷۶۵	۶۹۷	مبلغ کل پایه پولی

منبع: دنیای اقتصاد/ ۱۷ تیر ماه ۱۳۹۲ و نماگرهای اقتصادی شماره ۷۴، سه ماهه سوم سال ۱۳۹۲ بانک مرکزی

*رقم سپرده بخش دولتی نزد بانک مرکزی از تفاضل سپرده بخش دولتی نزد سیستم بانکی و وام ها و سپرده بخش دولتی نزد بانک ها بدست آمده است.

سپرده قانونی بانکها نزد بانک مرکزی در پایان بهمن ماه ۱۳۹۲ به میزان ۲۸.۴٪ (۱۳۸.۴ تریلیون ریال) افزایش یافت که تقریباً معادل رشد سپرده های سیستم بانکی است. از سوی دیگر سپرده های دیداری بانکها نزد بانک مرکزی در همین مدت به میزان ۴۲.۳٪ (۳۰.۴ تریلیون ریال) کاهش یافت. در نتیجه، سپرده های بانکها نزد بانک مرکزی تنها با ۱۹.۳ درصد رشد (در مقایسه با رشد ۳۴ درصدی مدت مشابه سال گذشته) به ۶۶۷.۳ تریلیون ریال رسید. قاعدتا بانک ها سپرده

های دیداری آزاد (ظرفیت اضافی) خود نزد بانک مرکزی را صرف تامین سپرده های قانونی اضافی مورد نیاز ناشی از اعتبارات اضافی نموده اند.

به طور خلاصه به نظر می رسد که در سال ۹۲، بانک مرکزی اقدام به کنترل رشد متغیرهای پولی کرده است. کاهش نرخ تورم را عمدتاً بایستی نتیجه این سیاست دانست. البته به دلیل عدم انتشار به موقع اجزای پایه پولی از جهت "منابع"، دقیقاً چگونگی این امر روشن نیست. به هر حال بانک ها نیز در مواجهه با این امر از حداکثر ظرفیت اعتباری خود استفاده کرده اند، که همانطور که اشاره شد، شاهد این ادعا کاهش میزان سپرده های دیداری بانک ها نزد بانک مرکزی می باشد، به طوری که اعتبارات بخش خصوصی علی رغم رشد ۱۴.۵ درصدی پایه پولی، ۲۸.۸ درصد رشد داشته است.

تجربه این نظریه را بارها ثابت نموده ۴ است که سیاست پولی مناسب، در شرایط تورمی موثرتر است تا در رکود. برای یافتن پاسخ مناسب برای رکود باید بیشتر امید به سیاست مالی و توسعه ای دولت بست. به هر حال، در اقتصاد ایران دست سیاست پولی از نظر ساختار قیمت پول (یا نرخ سود) بسته است و تنها با سیاست متناسب حجم پول میتوان بر متغیرهای پولی اثر گذاشت. در این سالها نرخ سود زیر تورم، همیشه باعث یارانه ای گشتن تسهیلات بانکی گردیده است و نتیجه آن تقاضای بی حد و حصر برای اعتبارات است، که سود آور شدن طرحهای غیر اقتصادی، جابجایی غیر اقتصادی منابع و افزایش مطالبات مسئله دار بانکها را به دنبال خواهد داشت. این ملاحظات کار مقامات پولی را اندکی مشکل تر مینمایند و در ارزیابی سیاست پولی باید به آن توجه داشت.

سیستم بانکی

در سال ۱۳۹۲ سیاست به نظم در آوردن ساختار سیستم بانکی و قرار دادن موسسات مالی غیر مجاز زیر چتر مقررات انتظامی و پولی بانک مرکزی تا حدود زیادی موفقیت آمیز بود. اجرای این سیاست طبعاً نیاز به همکاری همه سازمانهای عمومی و خصوصی مربوط داشت. در حال حاضر ساختار نظام بانکی کشور متشکل از ۲۱ بانک خصوصی و ۸ بانک دولتی است. از این تعداد بانک خصوصی، چهار بانک صادرات، ملت، تجارت و رفاه قبلاً در گروه بانکهای دولتی بودند و از اسفند ۸۸ غیردولتی شده اند، در واقع از آنجا که سهم مالکیت دولت در آنها بالاست، عملاً می بایست دولتی محسوب شوند ولی در این گزارش بر اساس طبقه بندی بانک مرکزی، خصوصی در نظر گرفته شده اند. در کنار آنها در سیستم بانکی ۷ موسسه موسسه مالی و اعتباری غیر بانکی مجاز فعالیت مینمایند. علاوه بر این، ۷۷ تعاونی اعتباری مجاز، ۸۲۰ تعاونی اعتباری که مجوز آنها منقضی شده است، ۹ صندوق قرض الحسنه مجاز و ۱۶ صندوق قرض الحسنه که مجوز آن ها منقضی شده است، وجود دارند. آمار غیر رسمی ضمناً حاکی از فعالیت ۶۰۰۰ صندوق قرض الحسنه بدون مجوز در سراسر کشور است.

در آذر ماه سال ۱۳۹۲ آمار پنج بانک و دو موسسه مالی و اعتباری مجاز به آمار سیستم بانکی کشور افزوده شد. لازم به ذکر است که پس از این تصحیح آماری، از بانک ها و موسسات مالی و اعتباری فوق الذکر تنها آمار ۱۹ بانک خصوصی و ۸ بانک دولتی و ۳ موسسه مالی و اعتباری در آمار رسمی سیستم بانکی منظور می شود. بنابراین آمار تعدادی از بانک ها و موسسات مالی و اعتباری و تمام تعاونی های اعتبار و صندوق های قرض الحسنه در آمار سیستم بانکی لحاظ نمی شود که

این موضوع هنوز یکی از بزرگترین معضلات سیستم بانکی کشور می باشد. زیرا در این شرایط اثر اعمال هرگونه سیاست پولی توسط بانک مرکزی در هاله ای از ابهام قرار دارد. در یک برآورد مقدماتی، این موسسات در حدود ۳۰ درصد نقدینگی کل کشور را در اختیار دارند. که می تواند به علت شرایط نابرابر رقابتی با بانک ها بدست آمده باشد. زیرا برخی از این موسسات مالی و اعتباری عملاً تحت نظارت بانک مرکزی نبوده اند و از مقررات مربوط به نرخ سود سپرده و تسهیلات و مقررات احتیاطی که دیگر بانک ها ملزم به رعایت آن هستند، تبعیت نمی کنند.

طی دوازده ماه منتهی به بهمن سال ۱۳۹۲، میزان سپرده های سیستم بانکی ۲۹.۷ درصد رشد داشت که از نرخ رشد مدت مشابه سال قبل (۳۲.۹ درصد)، ۳.۲ واحد درصد کمتر بود. سهم بانک های خصوصی از این رشد، ۲۳.۴ واحد درصد و در نتیجه سهم در رشد بانک های دولتی ۶.۳ واحد درصد بوده است. در دوره مورد بررسی، سپرده های بانک های خصوصی (با طبقه بندی جدید) ۳۶ درصد رشد نمود که از نرخ رشد مدت مشابه سال قبل (۳۷.۴ درصد)، ۱.۴ واحد درصد کمتر بود. رشد ۳۶ درصدی سپرده های بانک های خصوصی در مقابل رشد ۲۹.۷ درصدی سپرده های سیستم بانکی باعث شد سهم بانک های خصوصی از مانده سپرده های سیستم بانکی از ۶۵.۱ درصد در پایان بهمن ماه سال ۹۱ به ۶۸.۳ درصد در پایان بهمن ۱۳۹۲ افزایش یابد.

در این دوره، میزان سپرده های بانک های دولتی ۱۷.۹ درصد رشد نمود که از نرخ رشد مدت مشابه سال قبل (۲۵.۲ درصد)، ۷.۳ واحد درصد کمتر بود. بررسی بیشتر نشان می دهد بانک های تجاری دولتی و تخصصی^۹ دولتی (با طبقه بندی جدید) به ترتیب به میزان ۱۵ و ۲۴.۲ درصد رشد نمودند؛ به طوری که سهم بانک های تجاری و تخصصی (بانک های دولتی) از مانده سپرده های سیستم بانکی از ۳۴.۸ درصد به ۳۱.۷ درصد کاهش یافت. بنابراین توانایی بانک های خصوصی در جذب سپرده بیشتر از بانک های دولتی بوده است.

جدول (۱۳): توزیع سپرده های سیستم بانکی

مانده سپرده ها بهمن ماه (تریلیون ریال)			درصد رشد		سهم از مانده			شرح
۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۹۰ به ۹۱	۹۱ به ۹۲	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	
۳,۱۷۷.۷	۴,۲۲۳.۱	۵,۴۷۸.۹	%۳۳	%۳۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	سیستم بانکی
۲,۰۰۳.۳	۲,۷۵۲.۳	۳,۷۴۳.۵	%۳۷.۴	%۳۶.۰	%۶۳.۰	%۶۵.۲	%۶۸.۳	بانک های خصوصی*
۱,۱۷۴.۴	۱,۴۷۰.۸	۱,۷۳۵.۴	%۲۵.۲	%۱۸.۰	%۳۷.۰	%۳۴.۸	%۳۱.۷	بانک های دولتی

۹. از اسفند ماه ۱۳۸۷ آمار بانک قرض الحسنه مهر جزو بانک های تخصصی دولتی به حساب می آید.

بانک‌های تجاری	۷۷۹.۴	۹۹۷.۸	۱,۱۴۷.۹	%۲۸.۰	%۱۵.۰	%۲۴.۵	%۲۳.۶	%۲۱.۰
بانک‌های تخصصی	۳۹۵.۰	۴۷۳.۰	۵۸۷.۵	%۱۹.۷	%۲۴.۲	%۱۲.۴	%۱۱.۲	%۱۰.۷

* از اسفند ۱۳۸۸ بانک مرکزی طبقه‌بندی بانک‌های غیردولتی و تجاری دولتی را تغییر داده است و چهار بانک صادرات، ملت، تجارت و رفاه را جزو بانک‌های غیردولتی قرار داده است.

طی دوازده ماه منتهی به بهمن سال ۱۳۹۲، میزان تسهیلات اعطایی سیستم بانکی ۲۱ درصد رشد کرد که از نرخ رشد مدت مشابه سال قبل (۱۸.۴ درصد)، ۲۶ واحد درصد بیشتر بود. سهم بانک‌های خصوصی (با طبقه‌بندی جدید) از این رشد ۱۴.۳ درصد و در نتیجه سهم بانک‌های دولتی ۶.۷ درصد بوده است. در دوره مورد بررسی، تسهیلات اعطایی توسط بانک‌های خصوصی ۲۷.۶ درصد رشد نمود که از نرخ رشد مدت مشابه سال قبل (۲۱.۲ درصد)، ۶.۴ واحد درصد بیشتر بود. و تقریباً دو برابر نرخ رشد تسهیلات بانک‌های دولتی (۱۳.۹ درصد) بوده است. سهم بانک‌های خصوصی از مانده تسهیلات سیستم بانکی از ۵۱.۶ درصد در پایان بهمن سال ۹۱ به ۵۴.۴ درصد در پایان ۱۳۹۲ افزایش یافت.

رشد ۱۳.۹ درصدی تسهیلات بانک‌های دولتی ناشی از رشد ۹.۱ و ۱۷ درصدی تسهیلات بانک‌های تجاری دولتی و تخصصی دولتی است. به این ترتیب سهم بانک‌های دولتی از کل تسهیلات بانکی از ۴۸.۴ درصد به ۴۵.۴ درصد در پایان بهمن ۹۲ کاهش یافت. کاهش سهم بانک‌های دولتی و افزایش سهم بانک‌های خصوصی نشان می‌دهد که بانک‌های دولتی در اعطای تسهیلات نسبت به بانک‌های خصوصی احتیاط بیشتری کردند و یا اینکه بانک‌های خصوصی کارا تر عمل کرده‌اند.

جدول (۱۳): توزیع تسهیلات اعطایی سیستم بانکی

مانده اعتبارات (تریلیون ریال)			درصد رشد (درصد)		سهم از مانده			شرح
۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۹۱ به ۹۲	۹۰ به ۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۴,۸۹۰.۹۰	۴,۰۴۳.۱۰	۳,۴۱۵.۹۰	%۱۸.۳۶	%۲۰.۹۷	%۱۰۰.۰۰	%۱۰۰.۰۰	%۱۰۰.۰۰	سیستم بانکی
۲,۶۶۲.۳۰	۲,۰۸۶.۱۰	۱,۷۲۱.۴۰	%۲۱.۲	%۲۷.۶	%۵۴.۴	%۵۱.۶	%۵۰.۴	بانک‌های خصوصی*
۲,۲۲۸.۵۰	۱,۹۵۷.۰۰	۱,۶۹۴.۵۰	%۱۵.۵	%۱۳.۹	%۴۵.۶	%۴۸.۴	%۴۹.۶	بانک‌های دولتی
۸۴۲.۴	۷۷۲.۱	۷۲۷.۶	%۶.۱	%۹.۱	%۱۷.۲	%۱۹.۱	%۲۱.۳	بانک‌های تجاری دولتی

بانک‌های تخصصی دولتی	۹۶۶.۹	۱,۱۸۴.۹۰	۱,۳۸۶.۱۰	%۲۲.۵	%۱۷.۰	%۲۸.۳	%۲۹.۳	%۲۸.۳
----------------------	-------	----------	----------	-------	-------	-------	-------	-------

* از اسفند ۱۳۸۸ بانک مرکزی طبقه‌بندی بانک‌های غیردولتی و تجاری دولتی را تغییر داده است و چهار بانک صادرات، ملت، تجارت و رفاه را جزو بانک‌های غیردولتی قرار داده است. آمار مطالبات مسئله دار ("غیر جاری")^{۱۰} سیستم بانکی برای تمام سال ۹۲ منتشر نشده است. بنا بر آمار پایان ماه نهم سال ۹۲، نسبت مطالبات مسئله دار سیستم بانکی برابر ۱۵.۴ درصد بوده است که نسبت به پایان سال قبل ۴.۸ درصد رشد یافته است. توزیع نسبت مطالبات مسئله دار بین بانک‌ها در آمار فوق داده نشده است. ولی آمار تسهیلات اعطایی سیستم بانکی به تفکیک عقود اسلامی منتشر شده است. رقم "سایر" در این بخش عمدتاً شامل مطالبات مسئله دار بانک‌ها نیز می‌باشد. اگرچه این رقم دقیق نیست ولی می‌تواند نشانگری برای سهم بانک‌ها از مطالبات مسئله دار بانک‌ها باشد. طی دوازده ماهه منتهی به بهمن ۱۳۹۲، نسبت مطالبات مزبور به کل تسهیلات در سیستم بانکی افزایش یافت. این نسبت از ۱۴ درصد در پایان بهمن سال ۱۳۹۱ به ۱۴.۴ درصد در بهمن ماه ۱۳۹۲ رسید. بانک‌های خصوصی ۶۳.۵ درصد و بانک‌های دولتی ۳۶.۵ درصد از کل مطالبات را به خود اختصاص داده‌اند. از بین بانک‌های دولتی سهم بانک‌های تجاری دولتی و تخصصی دولتی به ترتیب ۲۳.۸ و ۱۲.۷ درصد کل مطالبات مسئله دار بود.

جدول (۱۴): سهم بانک‌ها از مطالبات مسئله دار سیستم بانکی

رشد %	سهم از مانده مطالبات مسئله دار (درصد)		
	بهمن ۱۳۹۲	اسفند ۹۱	
۰.۰%	۱۰۰	۱۰۰	سیستم بانکی
۶.۴%	۶۳.۵	۵۹.۷	بانک‌های خصوصی
۹.۳%	۳۶.۵	۴۰.۲	بانک‌های دولتی
۱۴%	۲۳.۸	۲۷.۷	بانک‌های تجاری
۰.۸%	۱۲.۷	۱۲.۶	بانک‌های تخصصی

منبع بانک مرکزی

^{۱۰} Non-performing loan

در بانک‌های خصوصی این نسبت با ۳ درصد افزایش به ۱۶.۹ درصد رسید در حالیکه در بانک‌های دولتی با ۰.۹ درصد کاهش به ۱۱.۴ درصد رسید؛ به نظر می‌رسد این مسأله تا حدودی در ارتباط با نحوه ارزیابی اعتبار مشتریان توسط بانک‌ها مرتبط باشد. علاوه بر این در جائیکه نرخ تورم در حال رشد فزاینده است، ثابت نگاه داشتن نرخ بهره باعث می‌شود که از یک سو مشتری نسبت به بازپرداخت وام خود چندان تعجیل ننماید و از سوی دیگر، طرح‌های غیر اقتصادی که با نرخ‌های بهره کمتر از تورم بررسی می‌شوند، توجیه اقتصادی پیدا کنند. و در نهایت همین طرح‌ها که غالباً ناتمام مانده و با شکست مواجه می‌شوند باعث افزایش بی رویه مطالبات مسئله دار بانک‌ها می‌شوند.

جدول (۱۵): نسبت مطالبات مسئله دار به مانده تسهیلات سیستم بانکی

نسبت مطالبات مسئله دار به مانده تسهیلات	رشد. %		
	اسفند ۹۱	بهمن ۱۳۹۲	۱۳۹۱/۱۳۹۲
سیستم بانکی	۱۴	۱۴.۴	۲.۸%
بانک های خصوصی	۱۶.۴	۱۶.۹	۳%
بانک های دولتی	۱۱.۵	۱۱.۴	-۰.۹%
بانک های تجاری	۲۰.۶	۱۹.۹	۳.۴%
بانک های تخصصی	۵.۹	۶.۳	۶.۸%

منبع بانک مرکزی

بورس تهران

در سال ۱۳۹۲، شاخص کل بورس تهران حدود ۱۰۸ درصد افزایش یافت و از ۳۸۰۴۱ واحد در پایان اسفند ۱۳۹۱ به ۷۹۰۱۵ واحد در پایان اسفند ۱۳۹۲ رسید. تغییرات رشد شاخص در سال ۹۲ را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد. نه ماهه اول سال که رشد شاخص به ۱۳۵ درصد رسید. و سه ماهه پایانی سال که روند نزولی شاخص بورس با سرعت بالایی آغاز گردید. علت این نواسانات را می‌توان در درجه اول در ارتباط با عوامل غیراقتصادی و انتظارات کارگزاران دانست. ولی در عین حال، سقوط بورس با تغییر مفاد قانونی در ارتباط با قیمت حامل‌های انرژی نیز همزمان شده بود. در سه ماهه اول سال، سرعت رشد شاخص نسبت به سال گذشته ۵۰ درصد افزایش یافت و به طور متوسط به ۹۲ واحد در روز رسید. در هفت ماه بعد، سرعت رشد شاخص (نسبت به سه ماهه اول سال) باز هم افزایش یافته و بیش از دو برابر

گردید و شاخص به ۸۹۳۵۶ واحد در ۱۶ دی ماه رسید. از این تاریخ بود که روند نزولی شاخص بورس با سرعت بالا شروع شد و بازدهی بورس را از ۱۳۵ درصد به ۱۰۸ درصد در پایان سال کاهش داد.

روند صعودی شاخص بورس در سال ۹۲ را می توان ادامه روند صعودی آن از نیمه تابستان سال گذشته و به دنبال جهش ناگهانی قیمت ارزهای خارجی و در نتیجه افزایش قیمت محصولات صادراتی و سود شرکت های تولیدکننده این محصولات در بورس دانست که با روی کار آمدن دولت تدبیر و امید و تشویق مردم از سوی دولتمردان به سرمایه گذاری، شتاب بیشتری به خود گرفت.

یک ماه پس از تقدیم لایحه بودجه سال ۹۳ و یک هفته پس از آغاز بررسی آن در صحن علنی مجلس بود که روند صعودی رشد شاخص به پایان رسید و شاخص با شیب تندی در سراسیبه سقوط قرار گرفت. افزایش ۵ برابری قیمت پایه خوراک گاز واحدهای پتروشیمی، از مهمترین پیشنهادهای مطرح شده در این لایحه، در راستای اجرای قانون هدفمند کردن یارانه ها بود که انتظارات سرمایه گذاران مبنی بر سودآوری این صنعت را تحت تاثیر قرار داد.

اگرچه افزایش قیمت خوراک پتروشیمی و افت شاخص این صنعت از مهمترین عوامل اثرگذار بر قیمت سهام سایر صنایع حاضر در بورس و در نتیجه افت شاخص کل به شمار می رود، نباید از اثرات سایر عوامل غیراقتصادی بر بورس به سادگی گذشت. از جمله این عوامل، می توان به اقدام دولت در جهت مبارزه با فساد اقتصادی دقیقاً یک هفته پیش از شروع رکود، تغییر اعضای شورای بورس و شایعه استعفای احتمالی رئیس بورس اشاره کرد. مجموعه این عوامل غیراقتصادی، کاهش حمایت حقوقی ها از بورس و در نتیجه سقوط شاخص را رقم زد. در این میان، افزایش نرخ های سود بانکی، سرمایه های سرمایه گذاران ناامید از بهبود بازار را به سوی بانک ها روانه کرد و سبب گردید روند نزولی همچنان پرقدرت ادامه یابد.

تورم یک شاخص مهم اقتصادی برای ارزیابی عملکرد بازار سرمایه است زیرا هم انتظار می رود با منبسط شدن اقتصاد و بالا رفتن سطح قیمت ها، بازدهی شرکت های تولیدکننده را تحت تاثیر قرار دهد و هم معیار مناسبی برای سنجش عمومی بازده واقعی بورس به شمار می رود. بررسی رشد شاخص بورس طی سال های گذشته نشان می دهد، عملکرد بورس به لحاظ بازدهی، نسبت به سال های پیشین بهبود یافته است و علی رغم وضعیت رکودی حاکم بر اقتصاد کشور، فاصله قابل توجهی از نرخ تورم اعلام شده از سوی بانک مرکزی گرفته است. جدول زیر، روند رشد شاخص بورس اوراق بهادار در مقایسه با تورم را نشان می دهد:

جدول شماره (۱۶): مقایسه رشد شاخص بورس اوراق بهادار و تورم

سال	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲
شاخص	۱۲,۱۱۳	۹,۴۵۹	۹,۸۳۱	۱۰,۰۸۲	۷,۹۶۷	۱۲,۵۳۷	۲۳,۲۹۶	۲۵,۹۰۶	۳۸,۰۴۰	۷۹,۰۱۵
رشد شاخص	۶٪	-۲۲٪	۴٪	۳٪	-۲۱٪	۵۷٪	۸۶٪	۱۱٪	۴۷٪	۱۰۸٪
تورم	۱۵.۳٪	۱۰.۳٪	۱۱.۹٪	۱۸.۴٪	۲۵.۴٪	۱۰.۸٪	۱۲.۴٪	۲۱.۵٪	۳۰.۵٪	۳۴.۷٪

منبع: بورس اوراق بهادار تهران و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

آمار مربوط به حجم معاملات صورت گرفته، ارزش بازار سهام شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار و متوسط نسبت قیمت به درآمد (P/E)، از دیگر شاخص‌های مهم بررسی عملکرد بورس اوراق بهادار به شمار می‌روند که در ادامه به آنها پرداخته خواهد شد.

در دوازده ماه منتهی به اسفند ۱۳۹۲، تعداد ۱۸۹۶ میلیارد برگه سهم و حق تقدم به ارزش ۹۶۴۲۰۲ میلیارد ریال در بورس اوراق بهادار مورد معامله قرار گرفته است که به لحاظ تعداد ۱۳۷ درصد و به لحاظ ارزش سهام مورد معامله، ۲۷۵ درصد رشد نشان می‌دهد. ارزش سهام شرکت‌های حاضر در بازار، با بیش از ۱۲۶ درصد رشد از ۱۷۰۷۰۵ میلیارد ریال در اسفندماه سال ۱۳۹۱ به ۳۸۶۶ میلیارد ریال در اسفندماه سال ۱۳۹۲ افزایش یافت.

متوسط نسبت P/E (نسبت قیمت به سود) بازار از ۵۳۵ واحد در سال ۱۳۹۱ به ۷۰۱ واحد در سال ۱۳۹۲ افزایش یافت. این امر را می‌توان به رشد نامتناسب و حبابگونه قیمت سهام در مقایسه با سودآوری شرکت‌ها و چشم انداز وضعیت اقتصادی کشور نسبت داد. حباب قیمتی که در فصل آخر سال بالاخره ترکید. بررسی بازدهی شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار می‌تواند به خوبی عدم تناسب رشد قیمت‌ها با سودآوری شرکت‌ها را نشان دهد.

متوسط بازدهی کل سهام حاضر در بورس اوراق بهادار در سال گذشته، ۹۶۳ درصد بوده است که نسبت به سال پیش از آن ۱۱۳ درصد رشد نشان می‌دهد. جدول زیر، وضعیت بازدهی صنایع طی سال ۱۳۹۲ را نشان می‌دهد:

جدول شماره (۱۷) : بازدهی صنایع حاضر در بورس اوراق بهادار (به ترتیب بازدهی)

صنعت	سهم از ارزش بازار	بازدهی کل	بازدهی از محل		صنعت	سهم از ارزش بازار	بازدهی کل	بازدهی از محل	
			سود نقدی، مطالبات و آورده سهامدار	افزایش قیمت				سود نقدی، مطالبات و آورده سهامدار	افزایش قیمت
مبلمان	۰۰۳٪	۳۶۰٪	۶۶٪	۲۹۴٪	بیمه و بازنشتی	۰۷۹٪	۱۲۵٪	۲۲٪	۱۰۲٪
محصولات کاغذی	۰۰۳٪	۳۳۹٪	۱۵٪	۳۱۴٪	بانک‌ها و نهادهای پولی	۱۲۰۶٪	۱۲۰٪	۱۵٪	۱۰۵٪
کاشی و سرامیک	۰۰۲٪	۳۱۷٪	۲۵٪	۲۹۲٪	رایانه	۱۰۰۶٪	۱۱۸٪	۱۹٪	۹۸٪
فنی و مهندسی	۱۸۴٪	۲۸۷٪	۱۳٪	۲۷۵٪	فراآورده‌های نفتی	۱۰۷۶٪	۱۱۳٪	۱۰٪	۱۰۳٪
کانی غیرفلزی	۰۰۲۹٪	۲۴۸٪	۱۵٪	۲۳۳٪	منسوجات	۰۰۰۴٪	۹۹٪	۵٪	۹۴٪
دستگاه‌های برقی	۰۰۴۲٪	۲۳۷٪	۲۵٪	۲۱۲٪	سایر مالی	۰۰۱۵٪	۹۴٪	۲۵٪	۶۹٪
محصولات فلزی	۰۰۲۹٪	۲۱۷٪	۲۲٪	۱۹۵٪	شیمیایی	۲۷۶۴٪	۸۷٪	۱۹٪	۶۸٪
انتشار و چاپ	۰۰۰۱٪	۲۱۵٪	۱۴٪	۲۰۱٪	سایر حمل و نقل	۰۰۰۴٪	۸۰٪	۹٪	۷۱٪
لاستیک و پلاستیک	۰۰۳۴٪	۲۰۸٪	۳۸٪	۱۶۹٪	انبوه‌سازی	۰۰۸۳٪	۷۶٪	۱۵٪	۶۰٪
حمل و نقل انبارداری و ارتباطات	۱۰۱۷٪	۲۰۶٪	۶٪	۲۰۰٪	ابزار پزشکی	۰۰۰۵٪	۷۳٪	۶٪	۶۷٪
ماشین آلات و تجهیزات	۰۰۳۳٪	۱۹۹٪	۱۹٪	۱۸۰٪	محصولات چرمی	۰۰۰۳٪	۷۱٪	۱٪	۷۰٪
سیمان آهک گچ	۲۰۱۵٪	۱۸۷٪	۲۵٪	۱۶۲٪	واسطه گریه‌های مالی	۰۰۵۹٪	۷۰٪	۲۰٪	۴۹٪
هتل و رستوران	۰۰۰۴٪	۱۸۳٪	۰٪	۱۸۳٪	وسایل ارتباطی	۳۰۳۱٪	۶۶٪	۱۸٪	۴۸٪

صنعت	سهام از ارزش بازار	بازدهی کل	بازدهی از محل		صنعت	سهام از ارزش بازار	بازدهی کل	بازدهی از محل	
			سود نقدی، مطالبات و آورده سهامدار	افزایش قیمت				سود نقدی، مطالبات و آورده سهامدار	افزایش قیمت
ذغالسنگ	۰.۳٪	۱۷۸٪	۷٪	۱۷۱٪	کانه های فلزی	۶.۱۴٪	۶۰٪	۲۱٪	۳۹٪
سایر معادن	۰.۰٪	۱۶۷٪	۱۵٪	۱۵۱٪	فلزات اساسی	۱۱.۴۸٪	۵۸٪	۲۰٪	۳۸٪
غذایی بجز قند و شکر	۱.۰۶٪	۱۵۱٪	۱۲٪	۱۳۹٪	پست و مخبرات	۲.۷۲٪	۵۶٪	۲۰٪	۳۶٪
خودرو و قطعات	۱.۹۳٪	۱۴۵٪	۱۱٪	۱۳۵٪	قند و شکر	۰.۲۶٪	۵۱٪	۹٪	۴۳٪
استخراج نفت جز کشف	۰.۴۳٪	۱۴۵٪	۱۵٪	۱۳۰٪	زراعت	۰.۰۴٪	۴۴٪	۸٪	۳۶٪
مواد دارویی	۲.۲۹٪	۱۴۰٪	۱۵٪	۱۲۵٪	فعالیت های جنبی واسطه گریهای مالی	۰.۰۹٪	۳۹٪	۲٪	۳۸٪
پیمانکاری صنعتی	۰.۰۹٪	۱۳۶٪	۰٪	۱۳۶٪	عرضه برق، گاز، بخار و آب گرم	۰.۲۳٪	۳۵٪	۰٪	۳۵٪
سرمایه گذاری ها	۲.۴۶٪	۱۳۱٪	۳۲٪	۹۹٪	محصولات چوبی	۰.۰۱٪	۱۹٪	۳٪	۱۷٪
چندرشته ای صنعتی	۶.۲۴٪	۱۳۰٪	۳۰٪	۱۰۰٪	کل	۱.۰۰٪	۹۶٪	۱۹٪	۷۸٪

به طور کلی بازدهی سهام می تواند از سه منشا ۱. تغییر افزایش قیمت سهام ۲. سود نقدی سهام ۳. بازدهی از محل "مطالبات و آورده نقدی (سهام جایزه و حق تقدم ناشی از افزایش سرمایه شرکت) ناشی شود. همانطور که در جدول بالا مشاهده می شود بخش بزرگی (حدود ۸۱ درصد) از بازدهی سهام در سال گذشته ناشی از تغییرات قیمتی است و بخش کوچکتر آن (حدود ۱۹ درصد) به افزایش سودآوری شرکت های حاضر در بورس اوراق بهادار مربوط می شود که نشان دهنده حباب قیمتی شکل گرفته در بازار بورس اوراق بهادار در سال گذشته می باشد. لذا می توان گفت بازدهی بازار سهام در سال گذشته، بیشتر از رشد تولید واقعی و سودآوری شرکت ها، از رشد حباب گونه قیمت ها در این بازار ناشی شده است.

این امر بار دیگر نشان می دهد که در کشور ما همچنان به دلیل برخورداری بخش عمومی/دولتی از مزایای رقابتی و اطلاعاتی، بخش خصوصی معرف واقعی کل اقتصاد کشور نیست و این بخش دولتی است که میدان دار اصلی به شمار می رود. از طرف دیگر سیاست تعیین مستقیم نرخ و ساختار نرخ های سود (بانکی) آن هم بدون توجه به نرخ تورم، طبعاً ارزش واقعی همه اوراق بهادار را مختل نموده که یک نتیجه مهم آن، عدم امکان ایجاد یک بازار اوراق قرضه بر اساس تعاریف استاندارد اقتصادی است که می تواند ضمن بهبود عملکرد بورس، به شناسایی وضعیت بازار کمک نماید. به تمامی این عوامل باید، تحریم های اقتصادی بین المللی و سیاست های اقتصادی غیرواقع بینانه دولت گذشته را نیز افزود.

بخش خارجی

طی نه ماهه اول سال ۱۳۹۲، موازنه پرداخت‌های کشور ۳.۶ میلیارد دلار مثبت بود که نسبت به مدت مشابه سال قبل از آن، ۵۶ درصد کاهش نشان می‌دهد. دلیل اصلی این امر، افزایش خالص خروج سرمایه از کشور و "اشتباهات آماری و از قلم افتادگی‌ها" بوده است. در سال ۱۳۹۲، با وجود ادامه تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، بحران ارزی و تنش حاکم در روابط اقتصادی بین‌الملل اندکی فروکش نمودند. بی‌تردید، مهم‌ترین علت این امر دیدگاه متفاوت دولت جدید و امید به موفقیت این دولت در اجرای برنامه‌های عمرانی و سیاسی بوده است.

طی دوره مورد بررسی، تراز تجاری از ۲۳.۴ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۱ با ۸ درصد افزایش به ۲۵.۴ میلیارد دلار، در دوره مشابه سال ۱۳۹۲ رسید. رشد تراز تجاری علی‌رغم کاهش نه درصدی صادرات، به دلیل کاهش واردات اتفاق افتاده است.

دلیل اصلی کاهش صادرات را باید ادامه تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران علی‌رغم توافق صورت گرفته در مذاکرات هسته‌ای (موسوم به مذاکرات ژنو) در ماه‌های پایانی سال دانست. درآمد نفتی یازده درصد کاهش یافت و از ۵۲.۱ میلیارد دلار در نه ماهه اول سال ۱۳۹۱، به ۴۶.۵ میلیارد دلار در نه ماهه اول سال ۱۳۹۲ رسید. درآمد حاصل از صادرات غیرنفتی نیز طی همین مدت، از ۲۱.۳ میلیارد دلار به ۲۰.۶ میلیارد دلار (حدود ۳ درصد) کاهش یافته است.

واردات نیز با ۱۶ درصد کاهش، از ۴۹.۹ میلیارد دلار در نه ماهه اول سال ۱۳۹۱ به ۴۱.۸ میلیارد دلار طی همین مدت در سال ۱۳۹۲ رسیده است. کمبود ارز در بازار و افزایش نرخ آن، اولویت‌بندی کالاهای وارداتی به منظور تخصیص ارز، ادامه تحریم‌های بین‌المللی و افزایش تعرفه واردات برخی اقلام، دلایل اصلی کاهش واردات به شمار می‌روند. به این عوامل باید وارد شدن اقتصاد به یک رکود گسترده و کاهش تولید و در نتیجه کاهش واردات مواد اولیه را نیز افزود.

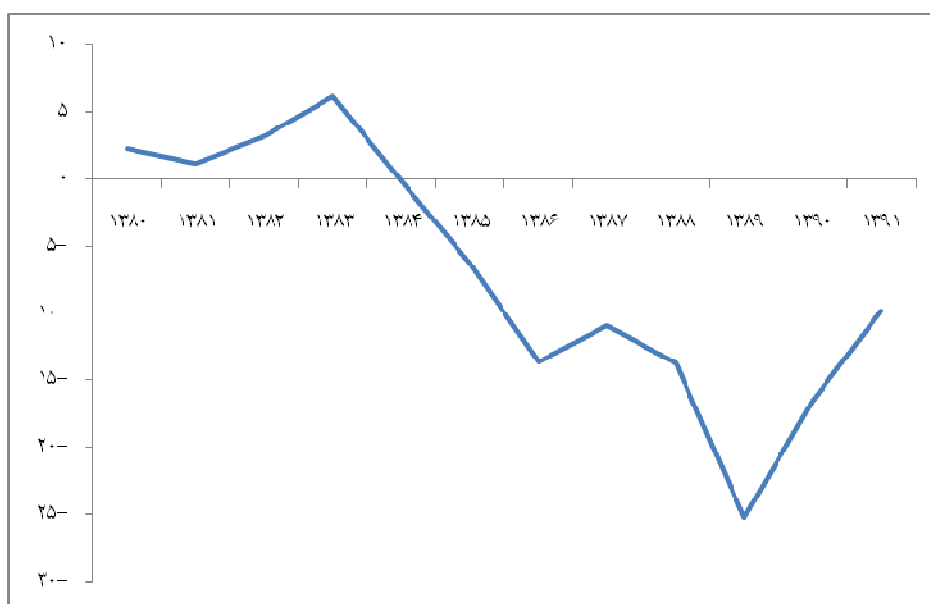
در نتیجه، طی دوره مورد بررسی، تراز حساب جاری از ۲۰.۲ میلیارد دلار در نه ماهه نخست سال ۱۳۹۱ با ۹ درصد افزایش به ۲۲.۱ میلیارد دلار، در دوره مشابه سال ۱۳۹۲ رسید. بهبود تراز حساب جاری به همان دلایل ذکر شده در مورد تراز بازرگانی اتفاق افتاده است. زیرا سایر اقلام نظیر حساب خدمات، درآمد و انتقالات جاری تغییر قابل توجهی نداشته‌اند.

به طور کلی، خالص حساب سرمایه از سال ۱۳۸۴ به بعد همواره منفی بوده است. این رقم از منفی ۱۰.۸ میلیارد دلار در نه ماهه اول سال ۱۳۹۱ به منفی ۱۲.۱ میلیارد دلار در طی مدت مذکور در سال ۱۳۹۲ رسید. تنش‌های سیاسی آغاز شده طی سال‌های اخیر و به دنبال آن بحران ارزی سال‌های ۹۱-۱۳۹۰ به دلیل مسدود شدن دارایی‌های بانک مرکزی از سوی اتحادیه اروپا و مسدود شدن دارایی‌های دولت و بانک مرکزی از سوی دولت آمریکا در بهمن ماه همان سال، از مهمترین دلایل این امر به شمار می‌روند.

با روی کار آمدن دولت جدید این انتظار به وجود آمد که وضعیت اقتصادی بهبود یابد و به پیروی از آن روند منفی نقل و انتقالات سرمایه‌ای بهبود یابند. شواهد نشان دهنده کاهش سرعت خروج سرمایه از کشور در ماه‌های بعد از روی کار آمدن دولت جدید، نسبت به ماه‌های پیش از آن می‌باشد.

لازم به ذکر است به دلیل وجود تحریم‌های بین‌المللی رهگیری انجام بسیاری از نقل و انتقالات به منظور خروج ارز از کشور، برای بانک مرکزی و سیستم بانکی امکان‌پذیر نبوده است. در نتیجه بخش قابل توجهی از حجم خروج ارز از کشور از طریق بازار غیررسمی (صراف‌ها) صورت گرفته که در آمارهای سیستم بانکی ملحوظ نگردیده است. بنابراین نمی‌توان برآورد دقیقی از آن ارائه کرد. نمودار زیر وضعیت خالص حساب سرمایه طی یازده سال گذشته را نشان می‌دهد:

نمودار شماره (۷): خالص حساب سرمایه طی دوره ۱۳۸۰-۱۳۹۱ (میلیارد دلار)



همانطور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود، حساب سرمایه از سال ۱۳۸۴ روند نزولی خود را آغاز نموده و از منفی ۰.۱۶ میلیارد دلار در این سال به منفی ۹.۸ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۱ و منفی ۱۲.۱ میلیارد دلار در نه ماهه ۱۳۹۲ رسید. و مجموع این مقادیر منفی تا پایان نه ماهه سال ۱۳۹۲ بالغ بر بیش از ۱۰۸ میلیارد دلار گردید. نکته حایز اهمیت در خصوص جدول موازنه پرداخت‌ها، رقم بزرگ اختصاص یافته به "اشتباهات و از قلم افتادگی" هاست. که در نه ماهه سال ۹۲ نسبت به مدت مشابه سال پیش از آن حدود ۴۰۰ درصد رشد یافته است و میزان آن از از رقم موازنه کل تجاوز می‌نماید. انتظار می‌رود مبلغ قابل توجهی از این رقم مربوط به حساب سرمایه باشد که هنوز صحت آن احراز نگردیده است. لذا نمی‌توان در خصوص آن اظهار نظر قطعی نمود.

در مجموع، ذخایر ارزی کشور در پایان نه ماهه سال ۱۳۹۲، حدود ۱۱۵.۱ میلیارد دلار برآورد می‌شود که نسبت به پایان سال قبل از آن ۳ درصد رشد نشان می‌دهد. طبعاً با توجه به مسائل مربوط به تحریم‌های بین‌المللی، در حال حاضر کلیه ذخایر ارزی کشور نقداً قابل استفاده نمی‌باشند.

جدول شماره (۱۸): موازنه پرداخت‌ها (میلیارد دلار)

درصد تغییر			عملکرد نه ماهه					شرح/عنوان
۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	
۰.۹-	۰.۳۴-	۰.۴۵	۶۷.۱	۷۳.۴	۱۱۰.۸	۷۶.۵	۶۳.۵	صادرات
۰.۱۱-	۰.۴۴-	۰.۵۳	۴۶.۵	۵۲.۱	۹۲.۶	۶۰.۳	۴۸.۴	صادرات نفتی
۰.۳-	۰.۱۷	۰.۱۳	۲۰.۶	۲۱.۳	۱۸.۳	۱۶.۱	۱۵.۱	صادرات غیرنفتی
۰.۱۶-	۰.۱۵-	۰.۱۹	۴۱.۸	۴۹.۹	۵۸.۶	۴۹.۳	۴۷.۴	واردات
۰.۸	۰.۵۵-	۰.۹۲	۲۵.۴	۲۳.۴	۵۲.۲	۲۷.۱	۱۶.۰	تراز تجاری
۰.۲	۰.۳۴-	۰.۳۲-	۳.۳-	۳.۳-	۶.۴-	۱۰.۰-	۷.۷-	خالص حساب خدمات و انتقالات
۰.۹	۰.۵۶-	۰.۱۶۷	۲۲.۱	۲۰.۲	۴۵.۸	۱۷.۱	۸.۳	حساب جاری
۰.۱۲-	۰.۱۰	۰.۲۲-	۱۲.۱-	۱۰.۸-	۹.۸-	۱۲.۶-	۱۲.۶-	خالص حساب سرمایه
۰.۳۹۲-	۰.۹۴-	۰.۵۱۰	۶.۴-	۱.۳-	۲۳.۲-	۳.۸-	۴.۹-	اشتباهات و از قلم افتادگی
۰.۵۶-	۰.۳۷-	۰.۱۸۲۵	۳.۶	۸.۱	۱۲.۸	۰.۷	۹.۲-	موازنه کل (تغییر در ذخایر)
۰.۳.۲	۰.۱۲	۰.۲۸	۱۱۵.۱	۱۱۱.۵	۹۹.۳	۷۷.۹	۷۸.۸	مجموع ذخایر ارزی*

* برای سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۱ آمار ۱۲ ماهه و برای سال ۱۳۹۲ از آمار نه ماهه استفاده شده است.

-
- i Monthly Oil Market Review (MOMR), March ۲۰۱۳ and February ۲۰۱۴.
ii www.shana.ir
iii FACTS Global Energy, Iran Oil and Gas Annual Report ۲۰۱۱.
iv <http://mehrnews.com/detail/news/۲۱۶۰۹۴۸>
v <http://www.mehrnews.com/detail/news/۲۱۲۳۵۲۶>
vi International Energy Agency (IEA)